

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularımız 3 Banka Dergisi

İktisadi Durum ve Geleceği 4 Doç. Dr. Mustafa A. Aysan

Bankacılık Hizmetlerindeki Son Gelişmeler 14 Memduh Güngörpoğlu

Türkiye'de Gider Vergileri 19 Prof. Orhan Dikmen

Bütçenin Tatbikinde Mali Teşkilâtın Rolü
ve Hesap Uzmanları Kurulunun Çalışmaları 22 Dr. M. Kemal Yoğurtçoğlu

Bazın Reklâmlarında Gelişmeler 28 Dr. Nezir H. Nezir

Kâr Planlaması ve Finans Fonksiyonu Sidney Roberts
(Çev. Feyyazi Çarıkçıoğlu) 48 Edward Foster

Alış Serbest, Satış Yasak Mali Döviz 59 A. Fuat Menali

T.C. Merkez Bankası Banka Meclisi
Kararları 61 Banka Dergisi

Aralık - 1970

cilt: 7 - sayı: 12

Niçin Shell?

Shell daha mı ucuz?

Hayır.

Shell daha mı iyi?

Onu kullanan bilir.

Peki... Shell akaryakıtı
bu toprakların malı mı?

Evet! Yüzde yüz!

Yüzde Yüz Yerli Üretim

(Man Ajans : 3738)

her an
paraya
çevrilebilen

% 15 faizli
tahvilleri

YAPI ve KREDİ BANKASI
tavassutu ile

ECA Pres Döküm Sanayii A. Ş.'den başka
gaz armatürleri, Alüminyum ve Çinko Sanayii
yarı mamulleri, Kalıp ve Takım, Prinç ve
Bronz imal eden şirketlerle, diğer Ticarî
şirketlerin bağlı bulunduğu

ELGİNKAN HOLDİNG A.Ş.

4 Aralık 1970 tarihinden itibaren satışa çıkarıyor.

İhracından itibaren 6 ay sonra tahvillerini
paraya çevirmek isteyenler için lüzumlu
karşılığın banka nezdinde tarafımızdan
tesis edilmiş olduğunu şirketimiz
beyan eder.

Sıra ayırtmak için şimdiden banka gişelerine müracaat edilmesi rica olunur.

(Yeni Ajans : 4149)

Y. N. K. K.

ANADOLU BANKASI

- ★ SİZİN
  - ★ EŞİNİZİN
  - ★ ÇOCUKLARINIZIN
- kısacası

AİLENİZİN BANKASIDIR

banka

AYLIK MESLEK VE FİKİR DERGİSİ
ARALIK 1970 — CİLT : 7 — SAYI : 12

Sahibi

Banka Yayınları ve Kültür
Ltd. Şti. Adına

Dr. Nezh H. Neyzi

Yazı İşleri Müdürü

Mustafa A. Aysan

Basıldığı yer
Menteş Matbaası

İdare Yeri

İmam Sok. No. 1 Kat 2
Beyoğlu - İstanbul
Telefon : 49 22 67

Posta Kutusu
No. 769, Karaköy - İstanbul

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Necdet Durakbaşa
Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Alp Gürus
Dr. Nezh H. Neyzi

Abone

Yıllık 42 TL. Altı aylık 21 TL.

İlan Tarifesi

Arka Dış Kapak 700 TL.
Arka iç kapak, 2. S. 500 TL.
Ön iç kapak, 1. S. 600 TL.
İç Sahifeler 400 TL.

Abone ve ilan bedelleri
Derginin T. C. Ziraat Ban-
kası Beyoğlu Şubesindeki
768 numaralı ve T. İş Ban-
kası Parmakkapı Şubesindeki
271 numaralı hesabına
gönderilebilir.

Sevgili Okuyucularımız

Opera yandı. Yurtta, daha nice sebepsiz yere yok olan maddi, manevi değerlerimiz oluyor. Ve biz, bu modern çağda her şeye sadece bakıyoruz. Bu gibi hal-lerde yöneticileri, hatta en yüksek kademe yöneticilerini sorumlu kılacak bir sistem yürütmüyor, yürüyemiyor. Bu durum, halkoyunu bezginliğe, nemalâzımcılığa götürüyor. İş gelip rejim mes'elelerine kadar dayanıyor. En iyiyi bulacak, sorumluları ortaya koyacak bir seçim sistemi özlemi her tarafta yaygın. Ama, politikacılarımız, küçük hesaplar peşinde, rejimin temelinden sarsılmasını bile umursamıyorlar. Kendi varlıklarının demokratik rejime bağlı olduğunu unutuyorlar. İnsan bu kadar da vurdumduymaz, bu kadar da vefasız olabilir mi?

..

Modern bankacılığın en önemli aşamalarından biri, şüphesiz gittikçe gelişen ödeme kolaylıklarıdır. Sayın Memduh Güpgüpoğlu, bu alandaki iki misall «Ücret Hesapları» ve «Factoring» usullerini «Bankacılık Hizmetlerindeki Son Gelişmeler» yazısında tetkik etmektedir.

..

Ocak 1971 sayımızdan itibaren Dergimizin bedelini yarım lira artırarak 4 TL. üzerinden tesbit etmek zorunda kalmaktayız. Değerli okuyucularımıza, bu artırımın artan masrafları zor karşılayabildiğini belirtmek isteriz. Dergi bir dava dergisi olduğundan, size hizmet amacı her şeyin önünde gelmektedir. Destekleriniz bu güne kadar olduğu gibi, bundan sonrası için de en büyük güvencimizdir.

Sevgi ve Sargılarımızla
BANKA Dergisi

GÖSTERGELER NE DİYOR?

Mali Piyasalar (Milyon TL.)	1968	1969	1970*	Ay ya da Yıl sonları itibariyle		
				Ekim 1969	Ekim 1970	Kasım* 1970
T. C. Merkez Bankası						
Altın ve döviz mevcutları						
(Milyon dolar)	40	200	350	154,5	301,3	350
Hazineye kısa vadeli avans	2182	3057	5000	3305	3949	4300
Banknot ve ufak para (1)	8238	9081	12000	9662	11500*	11500
Para hacmi (2)	25968	30127	35000	27915	32500*	33000

Bankalar (Milyon TL).

Konsolide mevduat	26115	30759	33000	27368	30700*	31500
Banka kredileri	27575	33182	35000	31732	3700*	37500
Sanayi kredileri	1248	1498	1800	1493	1930*	1950
Tarım kredileri	7115	8554	9500	7844	9200*	9400
Küçük esnaf kredileri	777	971	1300	962	1250*	1270
İpotekli krediler	2139	2295	2700	2168	2370*	2375

Fiatlar (ay ve yıl ortalamaları)

İstanbul Ticaret Odam

toptan esya fiyatları genel

indeksi (1963 = 100)   122,1   132,2   152   132,2   147,4   149,0

İstanbul geçinme

indeksi (1963 = 100)   125,0   181,2   153   133,5   148,8   150,0

Altın külçe fiyatı

17,1   19,2   20,0   19,0   19,2   20,0

- 1) Bankalar ve Merkez Bankası kasalarındaki banknot ve ufak paraları toplamı hariç.
  - 2) Banknot ve ufak para vadesiz tasarruf mevduatı ve vadesiz ticari mevduat.
- (*) Kendi tahminlerimiz

Üretim (Bin ton) :	1970		
	1968	1969	Tahmini
Buğday	9 520	10 500	10 000
Pamuk	435	385	400
Şeker pancarı	4 716	4 600	4 700
Tütün	163	127	180
Pamuklu dokuma (milyon metre)	749	850*	1 000
Oto dış lastiği (bin adet)	985	1 131	1 150
Çimento	4 731	5 795	7 000
Sunî gübreler	442	474	550
Çelik ingot	1 110	1 170	1 250
Elektrik (milyon kws)	6 886	7 830	8 800
Ham Petrol	3 105	3 599	4 200
Demir cevheri	1 906	2 524	3 300
Krom	588	674	750
İnşaat ruhsatları (bin m ²)	14 381	17 156	20 000

İş Gücü (Bin kişi) :

Sigortalı işçi sayısı (Eylül sonu)	1 206	1 105	1 300
Tarım - dışı büyük iş yerlerinde çalışanlar sayısı	940	980	1 100
Yurt - dışında çalışanlar sayısı	247	338	460
Yurt - dışında çalışmak için sıra bekleyenler	600	785	900

Cari Fiatlarla Yatırımlar (Milyar TL.) :

Kamu sabit yatırımları	11,8	12,2	12,2
Özel sabit yatırımlar	9,0	10,6	12,3
Stok değişimleri	2,4	2,3	3,5
Yatırım toplamı	23,2	25,1	28,0

Dış Ödemeler (Milyon dolar) :

İthalât	764	801	950
Dış borç ve faiz ödemeleri	106	147	190
Toplam	870	948	1140
İhracat	496	537	650
İşçi dövizleri	107	141	250
Toplam	603	678	900
Diğer döviz kaynakları	267	270	240

İKTİSADİ DURUM VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Mustafa A. AYSAN

İş Hayatı

Ekonomik alanda alınan kararlar birbirinin etkisini ortadan kaldırır özellikte. Bu yüzden gelecek kararlar hakkında tahminler yapmak gittikçe güçleşiyor. Doğrusu Ortak Pazar'a geçiş dönemini başlatacak protokollerin Brüksel'de imzalanmasından bir gün önce, 22 Kasım 1970'de, bir çok ithal malının gümrük vergilerinde % 50 ye kadar varan oranlarda arttırmalar yapılacağını bu günlerde hiç tahmin edememiştik. Ortak Pazar'ın geçiş döneminin başlaması demek, başlama tarihinden sonra gümrük vergilerinin 12 ve 22 yıllık sürelerde indirilmeye başlanması demektir. Dış İşleri Bakanı böyle bir anlaşmayı imzalamak için yurt dışında bulunduğu sırada, üyesi bulunduğu hükümetin yurt içinde gümrük vergilerini arttırması, akla yakın tahmin usulleri ile beklenebilecek bir davranış olmasa gerekir. Hükümetin, gümrük indirimleri başlamadan önce, acele ile, önemli bir arttırma yaptıktan sonra, indirimlere daha yüksek bir noktadan başlayarak, gümrük indirimlerinin özellikle devlet gelirleri üzerindeki etkilerini geciktirmeyi uygun gördüğü anlaşılıyor. Ancak Ortak Pazar geçiş dönemine başlamak gibi önemli bir karar verilirken, bu kararın sonuçlarından böyle küçük ve çok kısa vadeli bir yararlanmayı düşünmek, eski «Şark Bezirganları» arasında oldukça yaygın bir davranış olarak tesbit edilebilirse de, modern ekonomi politikaları ve uluslararası ilişkiler arasında yeri olmayan bir anlayıştır.

Nitekim gümrük arttırmalarından bir gün sonra, «Ortak Pazar geçiş dönemi protokollerinin bir gereği olarak» bazı arttırmalardan vazgeçilmiştir. Ortak Pazar'la ilişkilere yeni bir düzen verilirken, bu tür hataların daha az yapılmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır. İlk haberlerden anlaşıldığına göre, hükümet, ekonomimizi uzun süre etkide bırakacak önemli bir anlaşmaya imza koyarken, anlaşma hükümlerinin iyice anlaşılmasını sağlama hususunda bazı kuşkuvarlıkların doğmasına da sebep olmuştur. İmzalanan protokoller okadar önemlidir ki, protokol hükümlerinin imzadan önce iyi incelenmesi ve yeni ortaklarla tefsir hatalarını önleyecek tam bir anlayışa varılamamış olması şeklindeki hatayı hafife almaya imkân yoktur. Bir gün ara ile alınan iki gümrük vergisi ayarlaması, bu önemli hatanın yapıldığını göstermiştir. Aslında

gümrük vergilerini arttırma kararı, uzun vadede hem devlet gelirleri ve hem de Türk Sanayiinin gelişmesi açısından zararlı bir karar olmuştur. Bu kararlarla başlangıçta yükselecek devlet gelirlerinin, indirimler başlayınca daha hızlı bir şekilde düşmeye başlaması matematik bir zarurettr (1). Bu daha hızlı gümrük vergisi indirimlerinin Türk sanayiini daha şiddetli olarak etkileyeceği de bu zaruretin bir sonucudur.

Üstelik kısa sürede, gümrük vergisi artışlarının Türk Sanayii üzerinde çok olumsuz bir başka etkisi daha vardır: Bu gümrük vergisi artışları, Türk Sanayiinin ithal edeceği hammadde ve teçhizat için gerekli fonları hemen arttıracaktır. Oysa sanayi işletmeleri, geçen yazımızda belirttiğimiz gibi çok önemli finansman sıkıntıları içindedir. Ayrıca bir karar, devalüasyondan sonra bütün ekonomik çevrelerde kabul edilen «fiyat istikrarının sağlanması» hedefine de aykırı düşmektedir. İthalât maliyetinin bu karar sonucu arttığı alanlarda faaliyette bulunan işletmeleri kendi mamûlleri fiyatlarının arttırılması yönünde çaba harcaacakları beklenmelidir. Bu yüzden bazı alanlarda önemli fiyat artışlarının ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Vergi artışları, bir miktar satınalma gücünü kamu sektörüne aktaracağı için, esas itibarile, fiyatlar genel seviyesini düşürücü yönde etki yapabilir. Ancak, başka sebeplerle, devlet harcamalarının da yüksek seviyede devam edeceği şüphesiz olduğu için, gümrük vergilerindeki artma ile ortaya çıkacak fiyat arttırmalarının fiyatlar genel seviyesini yükseltme yönünde etki yapması da beklenmelidir.

Fiyat istikrarının sağlanması ve aynı zamanda finansman sıkıntılarının giderilmesi, Devlet Hazinesinin içinde bulunduğu durumdan kurtarılmasına bağlı bulunmaktadır. Çünkü bu günlerde Devlet Hazinesi, o kadar büyük bir nakit sıkıntısı içindedir ki, T.C. Merkez Bankasının Devalüasyondan sonra iş hayatının artan fon ihtiyaçlarını karşılamak üzere yarattığı imkânlardan çoğu, yine kamu sektörü tarafından kullanılmakta, özel sektör işletmelerinin kullanabileceği kaynaklar, bu nedenle sınırlı kaldığından, yakınmaların sonu gelmemektedir. Bu durumda iş hayatı, gelecek aylar içinde önemli vergi artışlarını beklenmelidir. Bu arada, İşletme Vergisi'nin geciktirilen uygulaması yakında başlayacak, 1971 Malî yılı içinde Gelir ve Kurumlar Vergilerinin kapsamı genişletilecek ve belki de oranları arttırılacak, gider vergileri uygulaması genişletilecek, Belediye Gelirleri Kanunu ile yeni vergi yükleri ortaya çıkacaktır. Bu gelişmeler içinde Gelir ve Kurumlar Vergisinin, gelirin doğduğu yıl içinde tahsilini sağlayacak uygulamaya geçilmesi mümkün olacak mı? Bu konuda önemli kuşkularımız vardır. İçinde bulunduğumuz düzen içinde, yani gelirin teşekkülünden bir yıl sonra, bu vergilerin tam uygulanmadığı çoğun-

- 1.) Arttırmadan önceki gümrük vergileri seviyesi : 1; Gümrük vergisi artışı : % 50
Geçiş dönemindeki ilk yıl indirimi : % 10 olduğu takdirde:
Vergi artışıönce : $1 - 0,10 (1) = 0,90$. İndirim = 0,10.
Vergi artışıönce : $[1 + 0,50 (1)] - [0,10 (1,50)] = 1,35$. İndirim = 0,15.

lukla kabul edilmektedir. Oysa, verginin gelirin teşekkülü sırasında tahsili için gerekli güç kontrol işinin nasıl gerçekleştirileceği konusunda henüz güven verici bir açıklama yapılmamıştır. Maliye Bakanlığı uzmanları, verginin, gelirin teşekkülü sırasında tahsil edilmesi usulünün, uygulanmakta olan kontrol usullerile gerçekleştirilebileceğine inanıyorlarsa, çok önemli bir hata yapmaktadırlar. Mevcut kontrol usullerinin önemli kusurları vardır; tahsilat usullerinde değişiklik yapmadan önce kontrol usulleri tamamlanmalıdır.

İktisadî Devlet Teşekküllerinden çoğunun mamûl ve hizmetleri fiyatlarının arttırılmasına hazırlanıldığı öğrenilmiştir. İlk tahminleri TL. 35 milyara ulaşan 1971 malî yılı bütçesinin bu seviyedeki harcamalarının karşılanması gerçekten güç olacağı için, devlet gelirlerini arttırıcı yönündeki bu tür kararlar, 1971 bütçesinin görüşülmesi sırasında beklenmelidir. Bu fiyat arttırmaların, muhtemelen, bazı tekel maddeleri de dahil edilecektir.

Personel Kanununun uygulanması konusunda çok zihinde kuşku belirmiş olmakla birlikte, bu kanunun geciktirilmesi imkânları ortadan kalkmış bulunmaktadır. Uygulama, tesbit edilmiş olan 1 Aralık'tan itibaren başlayacak olmakla birlikte, yılda TL. 5 milyarı aşacak bu gider artışının hangi kaynaklarla finanse edileceği halâ belli edilmemiştir. Şimdilik bu harcama için, ücret artışları ile artacak gelir vergileri (TL. 400 - 450 milyon seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir) dışında, enflasyondan başka kaynak gösterilmemiştir. Diğer deyişle, bu harcamalar, T.C. Merkez Bankası'ndan karşılanacaktır. Ancak Hazine, kısa vadeli avans haddini doldurmuş olduğundan, Hazinesinin T.C. Merkez Bankasından nasıl faydalanacağı da henüz bilinmemektedir.

Bu gelişmeler içinde fiatlar genel seviyesi hızla yükselmeye devam etmektedir. Fakat Eylül'e nazaran Ekim'de artış hızı, önemli ölçüde düşmüş, ayda % 1'in altına inmiştir. Bu olumlu gelişmenin, devalüasyondan sonra hızlanan ithalat eşyasının gelmeye başlaması ve para hacmindeki çok hızlı artışların yavaşlaması ile ilgisi vardır. Bununla birlikte aylık artış hızı yine de normalden yüksektir. Önümüzdeki Aralık ve Ocak aylarında bu hızın daha da yavaşlatılabileceği hususunda henüz pek belirti yoktur. Personel Kanununun uygulanmasından sonra bu hızın çok artacağı beklenmelidir.

Eskişehir Sanayi Odası, işletmelerimizin en önemli hastalığı olan «küçüklük» ilgili bir araştırmasını yayınlamış bulunuyor. Bu sonuçlara göre küçük iş yerlerinin % 52'sinde, % 100'e kadar varan boş kapasiteler vardır. Küçük işletme yöneticilerinden % 60'ı birleşmeyi istemiş, % 40'ı birleşmelere karşı olduklarını bildirmişler. Araştırmanın, 1968'denberi dikkatleri üzerine çekmeye çalıştığımız bu hastalık ve tedavisi yollarının daha iyi incelenmeye başlanmasını sağlayacağını umuyoruz.

Devlet Maliyesi

Hazine sayısız güçlüklerle karşı karşıya. Devlet kasası, ödeme taahhütlerini zamanında yerine getiremiyor. Son üç yıldır tahmin edilen seviyelerin çok üstünde açıklar veren Devlet Bütçesi ve Devlet gelirlerinin harcamalardan daha yavaş artmakta olması yüzünden hazine gittikçe güçleşen bir nakit sıkıntısı içinde kıvrılmaktadır. T.C. Merkez Bankasından Hazinesin alabileceği kısa vadeli avans da üst sınırına (Konsolide devlet harcama bütçesi toplamının % 15'i ve 1970 malî yılı için TL. 4,5 milyar) ulaştığı için Hazinesin normal nakit imkânları, Hazine tahsilâtından ibaret bulunmaktadır. Bu tahsilâtın Hazinesin günlük ödemeleri için eksik kaldığı görülmektedir. Tesbit edebildiğimiz kadarı ile özellikle son iki yıldır bu duruma alışmış olan iş hayatı, Hazinesin nakit sıkıntısı etkilerini hafifletmek için tedbirler uygulamaya dahi başlamıştır. Bu tedbirler arasında işletmeler, gittikçe artan şekilde, Devlete olan borçları ile alacaklarını takas etmeye çalışmakta ve bu tür takasların başarılı örneklerinin sayısı artmaktadır. Maliye Bakanlığı, yakın zamanlara kadar bu tür takaslara izin vermez iken, içinde bulunulan şartlar yüzünden, bu tür takaslara izin vermeye başlamıştır.

Birçok kişi işletme vergisi'nin ve bütün finansman kanununun uygulanıp uygulanmıyacağını merak etmektedir. Hazinesin yukarıda belirtilen durumu, işletme vergisinin ikinci bir defa daha geciktirilmesine dahi izin vermemektedir. Bunun için İşletme Vergisinin tamamen kaldırılacağını tahmin edenler yanılmaktadırlar.

Nitekim, 29 Kasım 1970 tarihinde Maliye Bakanlığında bildirildiğine göre İşletme Vergisi tatbikatı 15 Aralık 1970 te başlayacaktır.

T. C. Merkez Bankası

Banknot hacmindeki çok hızlı artışlar, yavaşlamış, fakat iş hayatının para - kredi sıkıntısı bitmemiştir. Devalüasyondan sonra genişleyen T. C. M. Bankası imkânlarının çoğu, kamu kesimi tarafından kullanılmakta, üst sınırındaki kısa vadeli hazine avanslarının artırılması imkânı ortadan kalktıkça, Kamu Sektörüne açılan diğer T.C. Merkez Bankası kredileri arttırılmaktadır. T.M.O.'ne son verilen TL. 300 milyonluk ek kredi limiti, bu eğilimin önemli bir örneğini teşkil etmiştir.

7.10.1970'de son bulan iki hafta içinde T.C. Merkez Bankası, bankaların içinde bulunduğu önemli nakit sıkıntısını bir ölçüde gidermek üzere, bankacılık sistemine TL. 546 milyon tutarında ek kredi sağlamıştır. Bu kredilerden TL. 183 milyonu ticarî senetler, TL. 102 milyonu tahvil üzerine avans şeklindedir ve artışın % 52 sini bu iki cins kredi teşkil etmektedir. Özel sektörün kredi ihtiyaçları şüphesiz bu tutarların çok üstündedir ve bankaların % 11 gibi yüksek bir faiz haddine sahip olduğu için maliyeti çok yüksek olan, «tahvil üzerine avans» lardan gittikçe artan ölçüde yararlanmakta olması, ban-

kaların, özellikle ay sonlarındaki nakit sıkıntılarının ölçüsü hakkında bir fikir vermektedir.

Fiatlar

Fiyatlar seviyesinde görülen hızlı yükselmenin (Eylül ayında % 4 gibi) Ekim'de önemli ölçüde yavaşladığı ve fakat Kasım'da yavaşça yeniden hızlandığı görülmektedir.

Para hacmi artışlarının yavaşlatılarak fiat seviyesi artışlarının kontrol altına alınması yönünden bir çabanın varlığı duyulmakta ise de, gelecek bir kaç ay içinde hızlı fiyat artışlarının devam edeceği hususunda güçlü deliller bulmak mümkündür, ve Ramazan'ın her zaman olduğu gibi bütün iş dallarındaki faaliyeti yavaşlatıcı etkisi geçtikten sonra girilecek yılbaşı konjonktürü içinde hem iş hayatı, hem fiyat artışları yeniden canlanacaktır. Gelecek birkaç ay içinde, muhtemelen :

— İlâç fiyatlarına önemli oranlara varan fiyat zamları yapılacaktır. Gümrük vergilerini de arttırdıktan sonra hükümetin fiyat artış taleplerini reddetme imkânları daralmıştır. Zaten uzun süredir hazırlanan bu zamlar, bugün yarın gelebilir. Fiyat arttırmaları yapamadıkları için, imalâtını durdurmuş, ya da yavaşlatmış pek çok ilâç firması vardır; bazı önemli ilâç çeşitleri piyasadan çekilmeye başlamıştır.

— Bazı İktisadî Devlet Teşekkülleri fiyatlarına yapılan zamlar, belki de, yılbaşından önce açıklanacaktır; zamlar, bu günlerde hazırlanmaktadır.

— Arttırılan gümrük vergileri fiyatlara yansiyacaktır.

— Para hacminin önemli ölçüde artması, (yaklaşık olarak TL. 500-600 milyon kadar) yıl sonuna kadar enflasyonist baskıları arttıracaktır. Personel Kanununu uygulaması önümüzdeki aylarda, tedavül hacmini kontrol altına almayı güçleştirecektir.

Çalışma hayatı

Fiyatlar arttıkça iş ve çalışma hayatındaki huzursuzluklar da artmaktadır. 931 sayılı kanunun önemli boşluklar bırakarak yürürlükten kalkması, kurallara her zamankinden fazla ihtiyaç duyulduğu bu dönemde mutsuz olmuştur. Gerçekten yürürlükten kalkan kanunun asgarî ücretler alanında önemli bir boşluk yaratacağı şüphesizdir. Bu boşluğun çabuk doldurulması şarttır. T.B.M.M.'nin durumu, bu konuda çabuk karar alınabilmesi yönünden ümit vermemektedir.

Bazı çevrelerde devalüasyon oranı % 66 olduğu için, işçilerin % 66 oranında bir ücret artışına hak kazandıkları şeklinde yaygın ve fakat çok yanlış bir inanç vardır; bu inancın önümüzdeki günlerde çok önemli uyuşmazlıklara neden olabileceği tahmin edilmektedir.

Ücret artışları için devalüasyon oranı, anlamlı bir gösterge değildir. Ücretler, en az, fiyatlar genel seviyesindeki artışı izlemelidir. Devalüasyonun, şimdilik, fiyatlar genel seviyesine etkisi % 66 nın çok altındadır. Önümüzdeki iki-üç yıl içinde devalüasyon oranında fiyat artışlarının ortaya çıkması, ekonomi için bir felâket olur ve herhalde bu ihtimalin önlenmesi çaresi bulunacaktır. Bunun için, ekonomimizin bu çok nazik döneminde işçilerimiz ve onların temsilcileri, meseleyi bu yönden incelemelidirler.

İşverenlerin de devalüasyondan önceki ve sonraki bir sürü nedenle ortaya çıkmış hızlı fiyat artışlarını gözönünde bulundurmaları, uyuşmazlıklarda adil bir çözüm yoluna ulaşmanın ilk şartını teşkil etmektedir.

Önümüzdeki günler, herhalde iki taraftan da çok sabır ve anlayışa ihtiyaç göstermektedir.

Sermaye Piyasası

Sayıları 500 bini bulmuş Avrupa'daki çalışanlarımızın önemli sorunları arasında, yabancı ülkelerdeki tasarruflarının yurt içinde değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bir yıl kadar önce kendi imkânlarımızla DM 3 milyar seviyesinde tahmin ettiğimiz Avrupa'daki Türk işçileri tasarrufları için, başka bir kaynak (İzmir Ticaret Gazetesi) DM 2 milyar rakamını vermektedir. Aslında bu tutarın kesinlikle hesaplanması imkânı yok gibidir. Fakat Avrupa'da çok önemli bir döviz tutarının Türklere tarafından tasarruf edilmiş olduğunu ve tasarruf eğiliminin yüksekliği sebebiyle de yüksek tasarruf seviyesinin devam ettiğini söylemek için uzun hesaplamalara lüzum yoktur.

Bu tasarruflar, yaz içinde bazı büyük Amerikan şirketlerinin, son günlerde de Alman iş adamlarının ilgisini çekecek kadar önem kazanmıştır. Son haberlere göre, % 33 üne Alman iş adamlarının, % 67 sine de Almanyadaki Türk işçileri ile Türk iş adamlarının katılacağı şirketler aracılığıyla Türkiye'de yeni yatırım imkânları aranmaya başlanmıştır.

Avrupa'daki Türk tasarruflarını yurt - içinde değerlendirmek için yeni şirketler kurulmasının gerekliliğini anlamak çok güçtür. Geniş hissedar kütlesine hisse senedi satmak, kurulmuş ve yerleşmiş şirketler için daha kolaydır. Yeni yatırımların kâra geçmesi uzun zaman almaktadır. Bu süre içinde geniş hissedar kütlesinin sabretmesini sağlamak son derecede güçtür. Bunun için kurulmuş, başarısını ispatlamış şirketlerin bu yönde kullanılması daha kolay ve daha güven verici bir yol olarak gözükmektedir. Yurt içinde bu sonuncu yolun daha kolay olduğunu ispat etmiş bir kaç örneği incelemek de mümkündür.

Bazı güçlü İktisadî Devlet Teşekküllerinin anonim şirketler haline getirildikten sonra hisse senetlerinin küçük partiler halinde Avrupadaki işçilere satılması, kolay olduğu kadar, bu alanda büyük özel kesim işletmelerine de örnek teşkil edecek bir çözüm yoludur. Bu yolun denenmesi Avrupa'dan dö-

nen işçilerin yurt ekonomisine yerleştirilmesinden doğacak intibak güçlüklerinin bir çoğunu da ortadan kaldıracak özellikte görülmelidir. Son günlerde düşünülmekte olduğunu haber aldığımız İktisadî Devlet Teşekküllerinin bir, ya da birkaç holding'de toplanarak sermaye piyasasının imkânlarından yararlanmalarının sağlanması şeklindeki projenin uygulanması da bu suretle kolaylaştırılmış olacaktır. Aslında yaz sonuna doğru hükümet üyeleri ve hattâ başkanı, yukarda öne sürülen görüşe benzer düşünceleri, zaman zaman ortaya atmışlardır. Ancak, yabancı şirketlerin bu alandaki ilgisi, bu konuda acele edilmesini ve derhal uygulamaya geçilmesini gerektirmektedir.

Böyle bir davranış, sermaye piyasasının, aracı kuruluşların, yatırım ortaklıklarının, finansman şirketlerinin ve herşeyden önce İstanbul'daki tek menkul kıymetler borsasının gelişmesine de yardımcı olacaktır. Bu kuruluşlar, iyi işleyen bir sermaye piyasası için varlığı şart olan kuruluşlardır. Borsanın küçüklüğü ve Borsa'daki yatırım imkânlarını darlığı, bugün sermaye piyasamızın doğal gelişmesini engelleyen en önemli faktörlerdendir. Borsada kayıtlı şirketlerin sayısı 177 den ibarettir; bu küçük sayı da Borsadaki yatırım alternatiflerini çok daraltmaktadır.

Devalüasyonun önünde ve sonunda ortaya çıkmış ekonomik güçlük ve belirsizlikler nedeniyle bir süredir sessiz ve hareketsiz olan sermaye piyasasında yeniden canlanma belirtileri ortaya çıkmıştır. Karadeniz Bakır Hisse senetleri ile Elginkan Holding'in % 15 faizli tahvilleri, 2 - 3 aylık sessizlik dönemini sona erdiren ihraçları teşkil etmiştir. İş hayatının içinde bulunduğu aşırı ölçülere varmış para sıkıntıları, önümüzdeki günlerde sermaye piyasasının Nisan'dan önceki hareketliliğini yeniden kazanmasının sağlayacaktır. Bu canlanma, denetlemeden uzak olduğu için, okurlarımız, hisse senedi satınalırken bir bilene danışmalı, işletmelerimiz hisse senedi satarken, işletmeleri ile ilgili güvenilir malî bilgileri müstakbel hissedarlarına açıklıkla sunmalıdırlar.

Para - Kredi - Mevduat

Para piyasası oldukça hızlı bir şekilde genişlemekte ise de, mevduat ve kredilerdeki artışlar (yıllık esasla % 15 - 18 arasında tahmin edilmektedir) iş hayatının fon talebi karşısında düşük kaldığı için bankalarımız önemli fon sıkıntısı sıkıntısı çekmektedirler. Yukarda belirtilen Hazine'nin durumu, genişlemeden önemli kısmının Kamu sektörüne tahsis edilmesini geerkirtmekte ve T.C. Merkez Bankası'ndan bankalarımızın yararlanma derecesi nisbeten sınırlı kalmaktadır. Bütün propagandaya rağmen, orta vadeli kredi uygulaması henüz başlamamış, iş hayatına bu krediler için gerekli ek fonlar henüz sağlanamamıştır. Bu konuda uygulamaya geçilmesi, her zamankinden daha gerekli hale gelmiştir.

Ünlü adıyla «Selektif Krediler» uygulaması, kredi piyasasını tam anlamıyla içinden çıkılmaz bir karışıklık içine düşürmüştür. Çok eskidenberi söyleriz. Nekadar «iyi» olursa olsun, yargıya dayanan kararların, ekonomik kural ve güçlerin yerini doldurmasına imkân yoktur. Krediler alanında olan,

ekonomik güçlerin, çoğu zaman da iyi incelenmemiş kararlarla değiştirilmesi olayıdır. Bu alanda yapılanların tersine çevrilerek, serbestçe teşekkül edecek faiz'in kredi piyasasına hakimiyetini arttıracak tedbirlerin alınması gerekli görülmektedir.

Ortak - Pazar

Çeşitli tartışmalar içinde geçiş dönemi protokolleri imzalanmış bulunmaktadır. Bu gelişme, Türk ekonomi tarihinin çok önemli bir aşamasını teşkil etmiş ve düşüncemize göre gelecek için önemli umutlar yaratmıştır. Her ekonomi politikası tedbiri gibi, bu ortaklık da, iyi kullanılırsa iyi sonuçlara ulaşacak, kötü kullanıldığı takdirde çok felâketli sonuçlar yaratacaktır. Gümrük indirimleri iyi kullanıldığı ve indirimlerin gerektirdiği tedbirler zamanında alındığı takdirde, bir çok görüşe hâkim endişeler ortaya çıkmayacaktır. «Ortak Pazar'a girince, sanayimiz batır» sözü, sanayici ve iş adamlarımızın yeteneklerini küçümsemektedir ve Ortak Pazar ülkelerinde rekabet edebilecek mamûllerimiz, tarım ürünleri ile tekstilden ibaret değildir. Meydan okuma ile karşılaştığında halkımızın neler yapabildiği, çeşitli örneklerle ispatlanmış bulunmaktadır. Ortak Pazar'a geçiş döneminin başlamasını, iş hayatımız için bu «meydan okuma»nın başlangıcı olarak görüyoruz.

**102
YIL
HİZMET**

1868 - 1970

**ASIRLIK TECRUBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
ZENGİN İKRAMİYE
SOSYAL HİZMET**

ASIRLIK TASARRUF BANKASI

**EMNİYET
SANDIĞI**

(Basın : 60604)

BANKACILIK HİZMETLERİNDEKİ SON GELİŞMELER

Memduh GÜPGÜPOĞLU

Çağımızın tekniği parayı da her gün biraz daha fazla işlenen bir «ilk madde» yapma eğilimindedir. Bu nedenle, banka mekanizması ile çok çeşitli yeni formüller yaratılmak suretiyle kredilerin gelişimi teşvik edilmektedir.

Müşteriler bu hususta ihtisaslaşmış bankalar tarafından şahıs kredilerine, başka bir deyimle tüketim kredilerine doğru kuvvetle sevk edilmektedirler. Şahıs kredileri için en son uygulanan tekniklerden biri kredi kartlarıdır. Bunlar ya «Swis Chèque», «American Express» gibi satın alma kartları ya da «Bancomat» gibi kredi kartları şeklinde meydana çıkmaktadır.

Endüstri alanında ise «factoring» denilen alacak tahsili usulü, teşebbüsleri kasa durumlarına baskı yapan, bir sürü can sıkıcı ve usanç verici işlemlerden kurtarmaktadır.

Nihayet, gerek işverenler gerek işçi ve memurlar «ücret hesapları»nın cazibesinden kendilerini kurtaramamaktadırlar; bu hesaplar sayesinde veznerlerin günlük işlemleri çok önemli nisbette azalmaktadır.

Yukarıda değinilen yeni uygulamalardan ücret hesapları tutulması ve «factoring» usullerinin hem hayli yeni olmaları hem de bu konularda memleketimizde yeterli yayın yapılmamış bulunması nedeniyle bu iki usul hakkında derlenen bilgileri bu yazıda okuyucularımıza sunmak istiyoruz.

Ücret Hesapları

Bildiğimiz hesabı cari usullerine bazı Batı memleketleri bankaları tarafından son zamanlarda getirilmiş olan yeniliklerden en önemlisi ücret hesapları (comptes-salaires) usulüdür. Buna «ödeme hesabı» veya «özel hesap» ta denilmektedir. Hiç kuşkusuz bu usul gelecekte büyük bir gelişme gösterecektir.

Adından da anlaşılacağı üzere, burada bahis konusu olan, bir aile bütçesine ait tahsilât ve ödemeleri sağlayan bir banka hesabının açılmasıdır. Bu hesapla sağlanan en önemli fayda ailelerin her ayın son günlerinde posta gişelerine giderek «para yatırıldı» yazılı levhaların önünde uzun kuyruklar teşkil etmekten kurtulmalarıdır.

İşverenin ücret hesabı usulüne uyarak işçi veya memurlarının ücretlerini bunlar için açılmış hesaplara yatırması sayesinde işçi ve memurlar para taşımak zahmetinden kurtulmuş oldukları gibi faturaların ödenmesi ile de ilgilenmelerine lüzum kalmamakta, ailenin malî işleri ile titiz şekilde meşgul olmayanlar bu usul sayesinde evde ayaklarını uzatıp yatabilmektedirler; zira banka onların yerine çalışmaktadır.

Ücret hesapları mekanizması aslında basittir. Hesap her ay işverenin yatırdığı paralarla beslenir. Öte taraftan hesap sahibi ödenecek bütün faturalar için bankasına ödeme emri verir. Ayrıca, kira bedeli, hastalık, kaza veya hayat sigortası primleri, bazı peşinat ödemeleri gibi belirli zamanlarda yapılacak her türlü ödemeler için ne kadar süre ile yürürlükte olduğunu gösteren devamlı münakale (virman) emirlerinin bankaya verilmesi ile de bu tür ödemelerin otomatikman yapılması sağlanmaktadır. Yine aynı usule uygun olarak ücret hesabı sahibi her ay belli bir paranın bir tasarruf hesabına yatırılması için talimat vermek suretiyle aylık tasarruflarını değerlendirebilmekte veya aynı usulle yatırımlarını gerçekleştirmektedir.

Hesap sahibi, bütün bunlara ilâveten bir çek karnesi veya kredi kartı almak suretiyle nakdî ödemeler yapma külfetinden de kurtulmaktadır. Keza böyle bir hesabı olan kimse istediği parayı her zaman bankanın gişesinden çekebildiği gibi, nakit para ihtiyacını karşılamak üzere de her ay ikametgâhında kendisine belirli miktarda bir para ödenmesini isteyebilmektedir.

Bütün bunlar işin kolaylık ve basitleştirme taraflarıdır. Bunlara ilâveten hesap sahibi kendisine gelen borç ve alacak dekontları veya ihbarnameleri yardımı ile her an hesabındaki paranın tam miktarını bilmektedir. İsteddiği zaman bankaca kendisine gönderilen hesap hülâsaları ayrıca özel muhasebe tutmayı da lüzumsuz kılmaktadır.

Bu hesapların alacak bakiyelerine, adî hesabı carî işlemlerinde olduğu gibi; cüz'î miktarda faiz verilir. Banka, hesabın mevcudundan daha fazla ödemeler yaptığı takdirde bu ödemeler için % 6 nisbetinde faiz ve % 1 civarında komisyon alır.

Şahıslar için ücret hesaplarının pek çok faydaları olduğu muhakkaktır; lehdarlarını hem zamandan tasarruf ettirir, hem kaygudan kurtarır. Ama bu usulün mahzurları da yok değildir. En başda gelen mahzur, bütün cari hesaplarda olduğu gibi, nadiren % 1 i geçebilen çok düşük nisbette faiz getirmesidir.

Bir diğer mahzur, günlük işlerle bunalmış ve el emeği sıkıntısı çeken bütün idarî servisler için vârid olduğu üzere, yapılan hizmetin insanın kendi eli ile yaptığı iş gibi mükemmel olmayışdır. Banka, ödemelerinde her zaman çok titiz olmamakta ve alacaklıların zaman zaman sızlanmalarına sebebiyet

vermektedir. Örneğin bir PTT faturasının birkaç gün gecikme ile ödendiği ve alacağına şahin olan PTT idaresinin bu arada bir ihtar yazısı gönderdiği görülmektedir.

Sonuncu bir mahzur da şudur:

Böyle bir hesap sahibi olan kimse bir hafiflik ve tasasızlık duygusu ile hareket ederek daha fazla para harcama eğilimi içine girmekte, «keseinin ağzını açarken» olduğu gibi, sıkı davranmamaktadır. Bu mahzur şüphesiz çekle, kredi kartı ile ve benzer araçlarla yapılan bütün tüketim harcamalarında kendini göstermektedir.

Bununla beraber, aile gelir ve giderleri hesaplarından bıkkınlık getirmiş olanlar, faturaları, ödeme ihbarnamelerini unutanlar, zaman zaman borçlarının ödenmesi için resmî ihtarlara muhatap olanlar ve nihayet üzerlerine para almayı muntazam unutanlar bankalarına güvenebilirler. Bu hesaplar sayesinde bütçeleri gayet dikkatli şekilde idare edilecektir. Ayrıca yaptıkları her deplasmanda banka onlara gerçeği hatırlatacaktır.

İşte bu nedenlerle çok yakın gelecekte ücret hesapları usulünün yaygınlaşarak kitleler halinde yeni müşteriler ortaya çıkaracağını tahmin etmekte pek hata olmasa gerekir.

Yeni Alacak Tahsili Usulü

Birkaç yıldanberi bazı Amerika ve Avrupa bankaları müşterileri için yeni bir servis geliştirmişlerdir: Factoring Servisi. Müşteriler üzerindeki alacakların tahsili daima uzun veya kısa bir süreyi gerektirmektedir. Bu yüzden her teşebbüsün trezorerisi üzerinde ekseriya önemli ve sürekli bir yük vardır. İşte «factoring» bu problemi çözmeye yaramaktadır.

Bir factoring şirketi, vadesiz veya kısa vadeli ticarî alacakları devralmak, onları idare etmek, müşterilerine topyekûn malî ve ticarî hizmetler yapmak gayesi ile çalışan bir malî kuruluştur. Şirket bu işler için müşterisi ile belli süreli bir mukavele yapmaktadır. Şirket bu mukavele ile müşteri üzerindeki malî riski kendi üzerine almakta, müşterilerinin hesabını tutmakta, önceden belli vadeleri olan ticarî alacaklarını toplamakta, icabettiği takdirde alacağın tahsilinden doğan ihtilâflarla meşgul olmakta, müşterinin bildirdiği zamanda faturalarını ödemektedir. Bütün bunlara karşılık ta factoring şirketi faturaların global toplamları üzerinden hesaplanan bir ücret almaktadır.

Hakikatte bu uygulama şekli 250 yıllık yeni bir keşiftir! İlk defa Amerikanın İngilizler tarafından kolonizasyonu sırasında doğmuştur. Gerçek gelişmesi bundan yirmibeş yıl önce Amerika Birleşik Devletlerinde başladı. Avrupa bu usulü ancak 1960 yıllarında, o da İngilizler sayesinde, benimsedi.

Factoring usulü bütün şirketlerin işine yarar bir usul değildir. Genel olarak büyük teşebbüsler kendi işlerini görmek için yeterli vasıtalara sahiptirler ve nisbeten geniş bir nakit imkânından faydalanırlar. Bu usul bilhassa kâr marjı oldukça geniş ve müşterileri çok dağınık olan küçük ve orta teşebbüslere uygun gelmektedir. Ama bunların da tahsil edilecek alacaklarının çok az olmaması ve «müşteriler hesabı»nın yeter derecede hareketli ve önemli olması gerekir.

Factoring usulü bilhassa ihracat alanında faydalı olmaktadır. Gerçekte bu uygulama, ithalâtçıyı her zaman tanımayan müteşebbis için bir garanti teşkil eder. Factoring şirketine dayanabileceğinden emin olan üretici yeni pazarlara atılma cesaretini kendisinde görür.

Bu usulün başka avantajları da vardır. Bilhassa muhasebenin islahına, müşteri seçimine ve maliyet fiyatının daha açık ve kesin bir şekilde hesaplanmasına yaramaktadır.

Henüz çok «genç» olan bu usulün, teşebbüsler için arzettiği çeşitli imkânlar sayesinde, kısa zamanda geniş bir uygulama alanı bulacağına muhakkak gözüyle bakılmaktadır.

Yarım Asırlık meslek tecrübesiyle

Her çeşit sigorta ihtiyacında

ŞARK SİGORTA

SAYIN HALKIMIZIN HER ZAMAN

HİZMET VE EMRİNDE

RAMAZAN BAYRAMINI KUTLAR

BAŞARILAR, ESENLİKLER DİLER

Bankalar Cad. Şark Han - Karaköy, İstanbul Tel : 49 04 10 - 11 - 12

Türkiye

XI. Muhasebe kongresi

Bildiri ve Tartışmalar

TÜRKİYE MUHASEBE UZMANLARI DERNEĞİ

YAYIN NO : 1

Fiatı : 30.— TL

<u>İçindekiler</u>	<u>Bildirinin Yazarı</u>
Mali Durum Raporu (Bilânço)	Prof. OSMAN FİKRET ARKUN İstanbul ve Eskişehir İktisat ve Ticari İlimler Akademisi
Türkiye'de Kullanılan Bilâncolar	NECDET DURAKBAŞA T. C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü İstihbarat Müdürü
Kullanılan Bilâncoları Geliştirme İmkânları	Doç. Dr. ATİLLÂ GÖNENLİ İ.Ü. İşletme Fakültesi
Kâr ve Zarar Raporu (Gelir Tablosu)	Dr. CEVAT SARIKAMIŞ İ.Ü. İşletme Fakültesi
Türkiye'de Kullanılan Kâr ve Zarar Hesapları	Doç. Dr. MUSTAFA A. AYSAN İ.Ü. İşletme Fakültesi
Kullanılan Kâr ve Zarar Hesaplarını Geliştirme İmkânları	Doç. Dr. MUSTAFA A. AYSAN İ.Ü. İşletme Fakültesi

Kitabın temini için müracaat yerleri :

- 1) Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği Genel Merkezi
(Tel. 44 06 77) Posta Kutusu 508 Karaköy - İstanbul
- 2) Türk Sevk ve İdare Derneği Genel Merkezi
Meclisi Mebusan Caddesi No. 323 Orya Han Kat : 7
Fındıklı - İstanbul
- 3) İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Satış Bürosu
Sultanahmet - İstanbul.

TÜRKİYE'DE GİDER VERGİLERİ (*)

Prof. M. Orhan DİKMEN

GİRİŞ :

Türkiye'de «gider vergileri» terimi, 1956'da ortaya çıkmıştır. Yürürlükteki *muamele vergisini* tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmayınca, buna yeni bir şekil verilmiş ismi de *istihsal vergisine* çevrilmiştir. Ancak, bununla da yetinilmeyerek, istihsal vergisi de, bazı hizmet vergilerinin ilâvesi ile meydana getirilen bir derleme mahiyetindeki «gider vergileri kanunu» içinde kamufle edilmiştir.

Aslında hizmet vergileri çok önemli olmamakla beraber, Türkiye'de muamele vergisinin yarattığı zorluklar ve fevkalâde önemli zararlar seviyesinde mahzur yaratmıştır denilemez. Bir zamanlar İspanyol ekonomisini perişan eden muamele vergisi, Türkiye'de de büyük tahribat yapmıştır ve hâlâ istihsal vergisi şekli ile esaslı mahzurlar yaratmaktadır.

Bu itibarla, bu kısa raporda esas itibariyle, muamele ve istihsal vergileri ele alınmıştır. Ancak, şunu da hemen ilâvede fayda vardır ki, muamele ve istihsal vergilerinin esasları, uygulamaları, fayda ve mahzurları ciltler tutacak eserlerin konusu olabilir. Bu kısa raporda, bu vergilerin sadece Türkiye'de ortaya çıkan bazı ana problemlerine temas ve hatta bazan sadece işaretlenmiştir.

Türkiye'de Muamele Vergileri

Türkiye'de muamele vergileri başlıca 3 safhadan geçmiştir denilebilir. Bunlardan birincisi olan «*umumî istihlâk vergisi*» safhası sadece bir sene sürmüştür. Bunu takip eden «*muamele vergisi*» safhası ise 1927'den 1957'ye kadar olmak üzere 30 yıl devam etmiş ve 1957 de yerini üçüncü safhayı teşkil eden «*İstihsal vergisi*»ne bırakmıştır. Bunun bugüne kadarki süresi 14 yıldır. Raporumuzun bu bölümünde sadece birinci ve ikinci safhalar üzerinde durulmuştur. İkinci safhada da muamele vergisi dört defa esastan değiştirilmiştir.

(*) Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyetince, 25-30 Eylül 1970 tarihleri arasında B. Tarabya Otelinde düzenlenen «Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri» seminerinde sunulan tebliğdir.

Umumî İstihlâk Vergisi

Memleketimizde asırlardanberi devlet varidatının en önemli kaynağını teşkil eden «âşar», 1925'de ilga olunduğunda meydana gelen gelir boşluğunu kapatmak üzere muhtelif tedbirlere başvuruldu. Bunlardan biri de 1926'da kabul ve tatbik edilen umumî istihlâk vergisidir.

Umumî istihlâk vergisi, karakteri itibarile «*ayayılı*» bir muamele vergisiydi. *Mevzuu* «dükkân, mağaza, ticarethane, maden ve taşocağı, fabrika ve imalâthane gibi sanat ve ticarete mahsus yerlerde vukubulan emval satışları ve icra edilen imalât ve teminat bedelleri ve bankacılık, sigortacılık, nakliyecilik, komisyonculuk, tellâlık gibi ticarî muamelelerden sayılan işlerle uğraşanların hizmet karşılığı aldıkları meblâğlar» şeklinde ifade edilmişti.

Başka bir deyişle: a) ticarî mal satış tutarları, b) imal ve tamir bedelleri, c) ticarî hizmetler ücretleri vergiye tâbi tutulmuştur. Verginin *matrahı*, herhangi bir indirim sözkonusu olmadan yukarıda belirtilen tutar, bedel ve ücretlerdi. Verginin nisbeti de % 2,5 idi. Vergi, pul yapıştırmak suretile tahsil ediliyordu. Bu maksatla, iki parçalı pullar kullanılıyordu. Parçalardan biri müşteriye veriliyor, diğer mükellefin defterine yapıştırılıyordu. Verginin kontrolü de bu defterler üzerinden yapılacaktı.

Umumî istihlâk vergisinin yanında, bunu tamamlayıcı mahiyette olarak, bir «*eğlence ve hususî istihlâk vergisi*» vardı. Esas itibarile muhtelif eğlence yerlerinden ve bu gibi yerlerdeki istihlâklerden alınan, bu verginin nisbeti, % 10 ile % 30 arasında değişiyordu.

Her iki vergi de tatbikatta büyük aksaklıklar gösterdi. Çeşitli suistimaler yapıldı. Birçok mükellefler, pul yapıştırmamak suretile önemli vergi zıyana sebep oldu. Bilhassa, ticarî defter tutmayan mükelleflerde verginin kontrolü imkânsızdı. Bu durumda, bir tedbir olarak başvuru olan «*maktu vergi*» de istenilen neticeyi vermedi ve bir senelik uygulama sonunda, esas itibarile imal safhasından alınacak bir toplu muamele vergisi şekline geçmekten başka çare görülmedi.

Muamele Vergileri

Türkiye'de toplu muamele vergisi safhası, yukarıda da belirtildiği gibi, 1927'den 1957'ye kadar olmak üzere 30 yıl sürmüştür. Bu müddet içinde, muamele vergisinde birçok değişiklikler yapılmış, bu arada 4 defa da vergi kanununun toptan değiştirilmesine lüzum görülmüştür. Aşağıdaki kısa notlar bu 4 vergi kanunundaki esaslara göre düzenlenmiştir.

1927 tarihli muamele vergisi.

İstihlâk vergilerinin yerine konulan bu verginin *mevzuu*: 1) Türkiye dahilinde muharrik kuvvetle çalışan her türlü sınıf müesseselerde imal edilip

memleket içinde sarfedilen maddeleri; 2) harice sevk edilen aynı durumdaki maddeleri; 3) hariçte imal edilip Türkiye'ye sokulan maddeleri ve 4) bankacılık ve sigortacılık muamelelerini kavıyordu.

Başka bir deyişle, vergi, sınaî madde imalât, ihracat ve ithalâtı ile bankacılık ve sigortacılık muamelelerini mükellef kılıyordu. Muamele vergisi, dört uygulama sahasında da, beyanname usulü ile ve gerçek bedeller üzerinden alınıyordu. Nisbeti, imalât ve ithalâta % 6, ihracat ile bankacılık ve sigortacılık muamelelerinde % 2,5 olarak tesbit edilmişti.

Verginin bir defa alınması, başka bir ifade ile tekerrür etmemesi için muhtelif esaslar kabul edilmişti. Meselâ, imali dolayısıyla vergilendirilmiş maddeler ihracı halinde, yeniden vergiye tâbi değildi. Bundan başka, ithal maddeleri de tekrar ihraç olduğu takdirde, vergiye tâbi değildi; hatta ithal sırasında alınmış verginin bir kısmı geri veriliyordu.

Sınaî imalât üzerinden alınan vergide de «*iptidai madde indirimi*» öngörülmüştü. Yurt içinde imal edilen sınaî mamullerin vergisi, bunların ham maddelerinden evvelce imal veya ithal dolayısıyla alınmış olan muamele vergisi tutarları indirilmek suretile hesaplanıyordu.

Bu suretle, muamele vergisi, bir nevi iptidai ve eksik *katma değer vergisi* halini arz ediyordu denilebilir.

1927 tarihli muamele vergisi, tatbikatta çok kötü neticeler verdi. Bilhas- sa, birçok küçük sanayi müesseseleri, vergiden kurtulmak için, muharrik kuvvet kullanmamak, yâni motörlerini kaldırmak ve iptidai usullere dönmek zoru- nda kaldı. Kısa bir süre sonra patlayan dünya iktisadî buhranı, muamele ver- gisinin menfi tesirlerini daha göze batır hale getirdi. Bunun üzerine, verginin yeniden düzenlenmesi yoluna gidildi.

1931 tarihli muamele vergisi.

Yeni muamele vergisinin düzenlenmesinde, özellikle şu hususlar gözö- nünde tutulmuştu: 1) muafiyet hadlerini genişletmek suretile verginin iktisadî hayat üzerindeki baskısını biraz olsun hafifletmek; 2) kötü tesiri en belirli şe- kilde görülen ihracat vergisini kaldırmak; 3) tekerrürleri kabul olduğu kadar ortadan kaldırmak; uygulama şekil ve usullerini düzeltmek.

Bu maksatla yapılan başlıca değişikler şunlardır: Evvelâ, muafiyet had- lerinin genişletilmesi ve bazı istisnalar yolu ile birçok müessese ve maddeler mükellefiyet dışına çıkarılmıştır. Bu arada, küçük sanayi muafiyeti genişletil- miş ve bununla ilgili iki özel muafiyet haddi kabul edilmiştir. Buna göre, ka- nunda gösterilen bazı müesseseler hariç, beş beygire kadar muharrik kuvvet kullanan küçük sanayi müesseseleri vergiden muaf tutulduğu gibi; 10.000 li- raya kadar senelik cirolar da vergiden istisna edilmiştir.

Bunun yanında, ihracat üzerindeki muamele vergisi kaldırılmış, verginin uygulaması ile ilgili bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bu arada, tekerrürü önleyici mahiyetteki ilk madde indirimi de, gerçek indirim halinden çıkarılarak, götürü karakterde bir ortalama indirim haline getirilmiştir. Bu indirim için «iptidaf madde tenzilât cetvelleri» düzenlenerek, uygulama basitleştirilmiştir.

Buna rağmen, 1931 muamele vergisinden alınan sonuçlar da tatmin edici olmamıştır. Bu arada, Mayıs 1932'de vergi nisbetinin % 6'dan % 10'a çıkarılması da, verginin baskısını arttırmıştır. Diğer taraftan beş beygir olarak düzenlenen küçük sanayi muafiyeti ile, 10.000 liralık ciro istisnası, birçok müesseselerin bu hadler içinde kalacak şekilde teşkilâtlanıp (genellikle parçalanıp) çalışmasına yol açmıştır. Bu suretle, geniş bir vergi ziyası yanında, şiddetli bir haksız veya hiç değilse dengesiz rekabet durumu ortaya çıkmış, büyük ve ciddi sanayi müesseseleri bundan geniş ölçüde müteessir olmuştur.

Bunun üzerine, sadece 3 sene gibi çok kısa bir zaman sonra, 1934'de yeni bir muamele vergisi kanunu çıkarmak zarureti ortaya çıkmıştır.

1934 tarihli muamele vergisi.

Bu yeni vergi ile getirilen çeşitli değişiklikler olmakla beraber, burada sadece küçük sanayi muafiyeti ve indirim sistemi ile ilgili olanlarına işaretleneneceğiz.

Yeni vergi, küçük sanayi muafiyeti konusunda tam bir geriye dönüşle 1927 tarihli verginin esasını kabul etti. Yâni, muharrik kuvvetle çalışsın çalışmasın bütün sanayi müesseseleri, vergi şümulüne alındı. Ayrıca 10.000 liralık ciro istisnası da kaldırıldı.

Bu suretle, küçük sanayi müesseselerinin gelişmesini önleyen, orta çapta-kilerin ise parçalanmasına yol açan vergileme farkına son verilmiş oldu.

Diğer taraftan iptidafî madde tenzilât sistemi de daha basit bir hale getirildi. Birçok mamûllerde hammadde indirimi kaldırıldı, geriye kalanlar için de gruplar halinde ortalama nisbetler kabul edilerek, cetvel kısaltıldı.

Ancak, bu vergi de müsbet sonuç vermedi. 1927 tarihli verginin küçük sanayi sahasındaki mahzurları yeniden meydana geldi. Bunun yanında, vergiyi doğuran olay olarak satış esası da uygulamada çeşitli zorluklar yaratıyordu. Meselâ satış esasına dayanmayan teslimlerde matrah teşekkül edemiyordu.

Bu aksaklıkları gidermek üzere, 1940 yılında yeni bir muamele vergisi kanunu çıkarıldı.

1940 tarihli muamele vergisi.

Bu vergide, bazı şekil değişiklikleri yanında, «satış» esası bırakılarak «teslim» esasına geçildi, vergi «imal» safhası yanında tamamlayıcı karakterde

olarak «toptan ticaret» sahasına da kısmen yayıldı; küçük sanayi muafiyeti de yeniden muharrrik kuvvetle çalışan (2 beygire kadar) müesseseleri içine alacak şekilde yeniden düzenlendi.

Bu yeni şekle göre, «doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak yalnız bir müşteri hesabına imalât yapmayan ve çalıştırdığı işçi sayısı müessese sahibi de (bizzat çalışsın çalışmasın) dahil olmak üzere beşi geçmeyen ve muharrrik kuvvet kullananlarda muharrrik kuvvet de iki beygiri geçmeyen küçük sanat müesseseleri vergiden muaf tutuldu.

Bu suretle küçük sanayi muafiyeti, üç şartın bir arada gerçekleşmesine bağlanmıştı. Ancak, tatbikatta bu hal tarzı da başarılı olmadı. İkinci dünya harbinin ekonomik konjonktürü içinde ilk yıllarda mahzuru pek hissedilmeyen bu yeni hal tarzı, harbin sona ermesile menfi tesirlerini şiddetle duyurmaya başladı. Özellikle, vergi nisbetinin % 18'e ve bizzat verginin de matrahta yer alması dolayısıyla gerçek nisbetinin % 22'ye çıkmış olması, menfi tesirin şiddetini evvelkilerin kat kat üstüne yükseltmiş bulunuyordu. Bu durum karşısında yeni bir hal tarzına kesin zaruret vardı.

Muamele Vergisi Reform Çalışmaları

Çeşitli reform denemeleri

Yukarıdaki izahlardan da açıkca anlaşıldığı gibi, birbirini takip eden dört muamele vergisi kanununda da, küçük sanayi muafiyeti tatmin edici bir hal tarzına bağlanamamıştı. Diğer hususlar şikâyetleri az çok önleyecek şekilde bir düzenlemeye sokulabildiği halde, küçük sanayi muafiyeti sahasında kısmî bir başarı olsun sağlanamamıştı.

Şu halde, mesele bunun ölçülerini bir kere daha değiştiren basit bir tâdille halledilecek cinsten değildi. Bu sahada esaslı bir reforma ihtiyaç vardı.

Bu mesele, muhtelif teşekküller tarafından ve çeşitli vesilelerle ele alındı. İstanbul Ticaret Odası, Tüccar Birliği, Türkiye İktisatçılar Derneği bu konu üzerinde durdu. Mesele 1948 İstanbul İktisat Kongresinde görüşüldü. 1949 yılı başlarında Türkiye İktisatçılar Derneği genel sekreteri olan bu satırlar yazarının yönettiği ve İstanbul Ticaret Odası salonunda üç uzun toplantı süren bir münakaşalı konferansta, mesele bütün çıplaklığı ile ortaya kondu.

Nihayet, 1949 yaz aylarında, Maliye Bakanlığı tarafından bu satırlar yazarının da üye olarak katıldığı Muamele Vergisi Komisyonu kuruldu. Komisyon İstanbulda bütün yaz ve sonbahar aylarında keşintisiz devam eden çalışmalarını sonunda, Aralık ayında yayınlanan raporunu verdi.

Muamele Vergisi Komisyonu Raporu

a) Muamele vergisi reform komisyonunun 75 büyük sayfa tutan raporu, bir giriş bölümünden sonra, başlıca üç kısım halinde kaleme alınmıştır. Birinci kısımda, yürürlükteki muamele vergisinin tenkidi yapılmakta; ikinci kısımda verginin ıslâhı için ileri sürülen tezler incelenmekte; üçüncü kısımda ise, kabul edilen düzeltme tezine dayanan teklifler yer almaktadır. Bizi burada özellikle ilgilendiren konu, raporun ikinci kısmındaki tekliflerdir.

Komisyonunda başlıca beş ıslâh tezi ileri sürülmüştür. Bunlar, komisyon raporundaki sıraları ile, toptan ticaret tezi, ilk istihsal tezi, ham madde tezi, sanayi ve ticaret vergi tezi ve mevcut verginin ıslâhı tezidir. Komisyonunda bu sonuncu tez kabul edilmiştir ve komisyon raporunun üçüncü kısmında yer alan teklifler de bu esasa dayanmaktadır.

İleri sürülen çeşitli reform tezlerinin hepsi, bilhassa küçük sanayi muafiyetinin yarattığı mahzurları önlemek hedefine yönelmişti. Özellikle, komisyon raporunda ilk üç sırayı işgal eden tezler, vergi sanayi sahasında kaldıkça, küçük sanayi muafiyeti probleminin halledilemeyeceği esasına dayandırılıyordu:

Ancak bu tezler, meydana getirecekleri çok esaslı diğer mahzurlar düşünülerek, komisyon çoğunluğu tarafından kabul edilmemiştir. Raporumuzu fazla uzatmamak için, bu tezleri, dayandıkları gerekçeleri ve kabul edilmeyiş sebeplerini buraya almayacağız. Sadece, sonradan 1957 de kabul edilen istihsal vergisine esas teşkil eden ilk istihsal tezine ve buna 11 noktadan yöneltmiş bulunan tenkitlerden bazılarını kısaca temas edeceğiz.

b) İlk istihsal tezini ileri sürenlerin fikirleri, raporda şöyle özetlenmiş bulunmaktadır: «muamele vergisi sanayi sahasında ilk istihsalden alınarak, mamulün müteakip imal safhaları vergi şümulü dışında bırakıldığı takdirde, muamele vergisi mükellefleri azalır, küçük sanat müesseseleri teklif sahası dışındaki sanayide kalacağından, küçük sanat, fabrika rekabeti ortadan kalkar ve bu suretle de ihtilâfı asgariye inmiş bir vergi kanunu ile, kontrolü kolay, emin bir vergi geliri sağlanmış olur.»

Bu teze karşı birçok itiraz ve tenkit yapılmış ve bunlar, yukarıda belirtildiği gibi, raporda 11 noktada toplanmıştır. Bunların birkaçı şöyle özetlenebilir:

Evvellâ, bu verginin devlet bütçesini besleyen en önemli gelir kaynaklarından biri olmak sıfatı ile, varidatının azaltılması düşünülemeyeceği belirtilmektedir. Vergi, ilk istihsale geriletilince, matrah daralacağına göre, vergi nisbetilerini yükseltmek gerekecektir. Böylece, meselâ dokuma yerine ipliğin vergilendirilmesi halinde, % 30 ilâ % 36 gibi çok yüksek nisbetlere gidilecektir. Vergi nisbetinin yükselmesi ise çeşitli mahzurlar yaratacaktır.

Diğer taraftan, ilk istihsal esasının bazı sahalarda tatbiki imkânsızdır. Ayrıca, ilk istihsale gidiş, verginin daha da önce ödenmesini gerektirecektir. Bu durum, aracı mükellefler için finansman güçlükleri yaratacağı gibi, fiatları da daha fazla yükseltecektir.

İlk istihsal vergisi, verginin adaletsizliğini arttıracaktır. İlk istihsal maddelerinden çeşitli nihai mamuller yapılabilir. Vergileme, bunlara göre ayarlanamayacaktır.

İlk istihsal vergisi, bazı faaliyet saha ve nevilerinde dahili vergilendirme usulünün tatbikini gerektirecektir. Bu ise, çeşitli zorluklar ve eşitsizlikler yaratacaktır.

Bu vergi usulünde, ithal maddelerinden alınacak giderici (telâfi edici) karakterdeki verginin düzenlenmesinde de birçok aksaklıklar çıkacaktır. Nihai mamul olarak yapılan ithalâta vergi nisbetlerinin tayini çok zor olacaktır.

Tenkitlelerin sonunda, ilk istihsal üzerinden alınacak böyle bir verginin hiçbir yerde tatbik edilmediğine işaret edildikten sonra, «muamele vergisinin ruhu, vergiye tabi maddenin müstehlike en yakın yerde alınmasıdır. Bu anlayışa aykırı her sistem ideal bir muamele vergisi olmaktan daima uzak olacaktır» hükmüne varılmaktadır.

Ancak, ne gariptir ki, bu hükme varan reform komisyonu raporunun taşıdığı tarihten 6-7 sene sonra, esas itibarile ilk imal tezine dayanan «istihsal vergisi» yürürlüğe konacaktır.

İstihsal Vergisinin Esasları

Muamele vergisi komisyonunun reddettiği ilk imal tezine dayanan istihsal vergisinin kabulüne, esas itibarile, 1950 seçimlerinde iktidara geçen Demokrat Partinin, muamele vergisini kaldırmak hususunda yapmış olduğu vaâd sebep olmuştur denilebilir.

Vergi gelirlerinin o zaman yaklaşık olarak dörtte birini sağlayan muamele vergisini kaldırmak mümkün değildi. Bunun üzerine, buna başka bir şekil ve başka bir isim bulmak yoluna gidildi ve 1956 yılında, çeşitli vasıtalı vergiler «Gider Vergileri» namı ile bir tasarıda toplandı. İçinde, muamele vergisinin yeni şekli olan istihsal vergisi de bulunan, 6802 sayılı «Gider Vergileri Kanunu» bu tasarının kanunlaşmış şeklidir.

Gider Vergileri Kanunu

1956 yılı Temmuz'unda kabul ve ilân olunan ve esas itibarile 1957 Mart'ının birinci günü yürürlüğe giren Gider Vergileri Kanunu, istihsal vergisinden başka, birtakım hizmet vergilerini de içine almaktadır.

Hizmet vergileri, banka ve sigorta muamele vergisi ile, nakliyat vergisi ve P.T.T. hizmetleri vergisidir. 1970 yılında çıkarılan ve finansman kanunu diye adlandırılan kanunla da, bunlara bina inşaat vergisi de eklenmiştir. Yine aynı kanunun ihdas ettiği, taşıt alım vergisi, işletme vergisi, sportoto vergisi gibi yeni mükellefiyetlerin de, aynı karakterde gider vergileri olduğu söylenebilir.

Hizmet vergileri, esas itibariyle, baştanberi yüksek tutulan ve her fırsatta daha da yükseltilen nisbetleri bakımından çeşitli mahzurlar yaratmaktadır. Binaenaleyh, ana vergileme prensipleri bakımından, bunlar hakkında verilecek hüküm, kaldırılması gereken bir ikisi bir tarafa bırakılacak olursa, esas itibarile fevkalâde yüksek olan nisbetlerinin mâkul ve makbul hadlere indirilmesinden ibarettir denilebilir.

Buna karşılık, Gider Vergileri derlemesinin en önemli elemanını teşkil eden istihsal vergisi hakkında, bu kadar basit bir mütalâa ile yetinmek mümkün değildir.

İstihsal Vergisinin Bünyesi

a) İstihsal vergisi, bütün sanayi muamele vergilerinde olduğu gibi, esas itibarile iki sahayı, yani bir taraftan dahilî imalâtı, diğer taraftan da sınaî mamul ithalâtını mükellef kılmaktadır.

İthalden alınan verginin görevi, bilindiği gibi dahilde alınan vergi dolayısıyla yerli imalât maliyetlerinde husule gelen artışı telâfi etmekten ibarettir. Bu sebepten de, ithalât vergisinin tek başına düşünülmesi, iç vergiden bağımsız bir şekilde düzenlenmesi sözkonusu olamaz. Bu vergi, her yönü ile, dahilî muamele vergisine tâbidir; buna uymak zorundadır. Şu halde müstakil varlığı olmayan bu vergi bir tarafta bırakılarak, esas iç vergi üzerinde durmak gerekir.

Dahilde alınan istihsal vergisi, kanuna bağlı 3 tabloda (I, II ve III numaralı tablolarda) yazılı maddelerden alınmaktadır. Birinci tablo «ilk istihsal maddeleri» tablosudur. 12 esas bölümden meydana gelen bu tabloda çimento, madenler, akaryakıtlar, kauçuk, kağıt, cam, başta iplik olmak üzere tekstil maddeleri, elektrik ve havagazı gibi çeşitli bölümler vardır.

İkinci tablo «mamul maddeler tablosu»dur. Barut ve patlayıcı maddeler ile kibrit, taşıtlar, saatler, seramik mamulleri gibi maddeler bu tabloda vergilendirilmiştir. 8 bölümden meydana gelen bu tablo, istihsal vergisinin, ilk imalden alınma esasına, önemli bir istisna teşkil etmektedir.

Kahve, kakao ve kakao yağı ile, Tekel dışındaki içkilerin mükellef kılınmasına yol açan üçüncü tablo da, keza önemli bir diğer istisnadır.

Yeni çıkarılan finansman kanunu ile ihdas edilen bina inşaat vergisi için de (IV numaralı ithal maddeleri tablosundan sonra yer alan) V numaralı bir tablo ilâve edilmiştir.

Bu tablolardaki muhtelif bölümlerde yer alan çok çeşitli maddeler, muhtelif vergi nisbetlerine tâbidir. Bu nisbetler, % 10 ile % 70 arasında değişmektedir. Bu halile, istihsal vergisi, genel bir muamele vergisi olmaktan çok, çeşitli istihlak vergilerinden kurulu bir derlemeyi andırmaktadır.

Vergiye doğuran olay «teslim» dir. Teslim, vergi mevzuuna giren, yâni tablolarda yer alan maddelerin mülkiyetinin diğer bir şahsa intikalini ve malın bu kimseye veya gösterdiği bir yere tevdi ve irsali olarak kabul ve tarif edilmiştir.

İstihsal vergisinde ayrıca, çeşitli istisna ve muafiyetler vardır. Bu sonuncular arasında, ev sanatları muafiyeti ve iptidai boyahaneler ile ihraç muafiyetlerini belirtmekle yetinilebilir.

Verginin mükellefi, teslimde bulunan imalâtçılardır. Matrah esas itibarile satış bedelidir. Ancak, verginin bünyesi icabı olarak, birçok hallerde dahilî sarf plusası yolu ile iç vergilendirmeye başvurmak gerekmektedir.

b) Burada önemli bir noktaya işaret etmek yerinde olacaktır. Bilindiği ve yukarıda da işaret edildiği gibi, Türkiye'de 1927'den 1957 Mart'ına kadar uygulanan «muamele vergisi», esas itibarile bir mensucat vergilemesi vasfında olmuştur, demekte hata yoktur.

Gerçekten, bu verginin büyük ağırlığı, memlekette en çok gelişmiş olan mensucat sanayiine yüklenmiş ve mahzurları da bilhassa bu sanayi dalında hissedilmiştir. Özellikle, küçük sanayi muafiyeti dolayısıyla meydana gelen mahzurlar, vergileme hükümlerindeki devamlı değiştirmelere rağmen bir türlü giderilememiştir.

1957 mali yılı başından itibaren yürülüğe giren istihsal vergisi, bu bakımdan meseleyi bir ölçüde halletmiştir. İstihsal vergisinde, bir veya iki otomatik tezgâhı ile vergileme dışında kalıp, dokuma sanayiine ağır, hatta öldürücü darbeler indirebilen küçük sanayi müesseselerinin rekabeti ortadan kaldırılmıştır. Bu vergide yer alan, ev sanatları muafiyeti ile iptidai boyahaneler ve ipek imalâthaneleri muafiyetleri, muamele vergisindeki küçük sanayi muafiyetinin yarattığı büyük mahzurları meydana getirmekten çok uzaktır.

Böyle olmakla beraber, bugün Türk mensucat sanayiinde, muamele vergisi zamanındaki küçük sanayi muafiyetinin sebep olduğu eşitsizlik ve haksızlık seviyesine varmasa bile, buna çok yaklaşan başka bir durum vardır.

Bu da, vergisini tam olarak beyan eden mükelleflerle, bunu çeşitli yollardan faydalanmak suretile eksik beyan eden mükellefler arasında meydana

gelen eşitsizlik ve bunun neticesi olan haksız rekabet durumudur. Buna mutlaka çare bulmak lâzımdır. Bu hususa raporumuzun «Netice» kısmında yer verilmiş olduğundan, burada sadece işaretle yetiniyoruz ve istihsal vergisinin genel olarak yarattığı mahzurlara geçiyoruz.

c) İstihsal vergisinin, önceki vergileme şekline nazaran mükellefiyet hasasını daraltmak, mükellef sayısını azaltmak ve bu yoldan vergi kontrolünü daha müessir kılmak gibi, bazı maliyeciler tarafından müsbet olarak karşılanan yönüne karşılık, mükellefiyet safhasını nihaî istihlâkten çok uzakta tesis etmek gibi fevkalâde önemli bir kusuru vardır.

Bilindiği gibi, bu uzaklaştırmanın büyük mahzurları vardır. Bunların bazılarına, yukarıda Muamele Vergisi Reform Komisyonunda ilk imal tezine yönetilen tenkitlerden bahsederken temas etmiştik. Böyle olmakla beraber, bunları, burada derli toplu bir şekilde özetlemekte fayda vardır. Bu mahzurları şöylece belirtmek mümkündür.

Bir kerre, nihaî mamûl yerine ilk istihsalî veya bir takım yarı mamûl maddeleri mükellef kılmak, verginin nihaî mamullerin maliyet, vasıf ve kalitelerine göre derecelendirilmesini, geniş ölçüde önlemektedir. Bu sebeple de, nihaî mamulü kullanacak kimselerin, ancak mamulün fiyatı karinesile, vasıtalı bir şekilde dikkate alınabilecek olan vergi ödeme gücünü hesaba katmak imkânı, istihsal vergisinde kuvvetle azalmakta, hatta birçok hallerde tamamen ortadan kalkmakta ve netice itibarıyla vergi âdaleti sağlanamamaktadır.

İkinci olarak, verginin ilk imal maddeleri veya yarı mamûller üzerinden alınması, vergi tutarının, istihsal süresinin (vetiresinin) daha başlarında maliyet unsurları arasında yer alması demektir. Bunun iki sonucu vardır: Biri, verginin ara mamullerin fiyatını yükseltmesi; diğeri de, sonraki muamelelerin kâr marjları içinde yer almasıdır.

Bu sebeple de, devlete eşit varidat sağlayan bir istihsal vergisi ile, nihaî müstehlike satış sırasında alınan bir muamele vergisinin, nihaî mamul fiyatlarını yükseltmek bakımından tesirleri eşit değildir. İstihsal vergisinde, «vergi-maliyet-kâr» piramitleşmesi dolayısıyla, fiyat artışı daha fazladır. Başka bir deyişle, nihaî mükellefin vergi dolayısıyla ödediği fark, devletin eline geçen verginin üstündedir.

Üçüncü olarak, verginin, istihsal sürecinin başında veya başlarında alınması, büyük finansman zorlukları yaratmaktadır. Fiyatların, ilk imal veya yarı mamulden itibaren, asgarî olarak vergi nisbetinde artması, bundan sonraki bütün muamelelerin vergi ile arttırılmış fiyatlar üzerinden yapılması, bu sonucu doğurmaktadır.

Dördüncü olarak, verginin ilk imal veya yarı mamulden alınması, matrahın daralması demektir. Daralan matrahlar karşısında, yeter varidat sağla-

yabilmek için, çok yüksek tutulması lâzımdır. Nitekim, muamele vergisi zamanında dokumadan alınan % 18 nisbetindeki verginin sağladığı kadar varyat alabilmek için, iplikten alınan istihsal vergisini % 36'ya kadar yükseltmek gerekmiştir.

Bu husus çok önemlidir. Çünkü, özellikle mal bedeli üzerinden alınan vasıtalı vergilerde nisbetlerin yüksekliği, vergi kaçırma'yı fevkalâde câzip kılan bir faktördür. Bu yüksek nisbetler, çok kere vergi övendikten sonra kalabilecek kâr marjlarının kat kat üstündedir.

Vergi kaçırmanın bu derece çekici olmasına ve birçok mükellefi tâbir câizse baştan çıkaracak imkânlar arzetmesi, sırası ile mükellef ahlâkını bozmak, vergileme adaletini kökünden yıkmak ve kanunsuz rekabet şartları yaratmak şeklinde, çok önemli esaslı mahzurları yaratmaktadır. Malın satış bedeli üzerinden hesaplanıp alınan ve çok kerre normal kâr marjının birkaç katına ulaşan bu gibi vergilerde, bir kısım mükelleflerin vergi kaçırması, dolayısıyla satış fiyatlarını geniş ölçüde indirebilmeleri veya çok daha elverişli şartlarla satış yapabilmeleri, vergi kaçırma'yı istemeyen diğer bir kısım mükellefleri, sırf varlıklarını devam ettirebilmek için vergi kaçırma'yı mecbur edecek mahiyettedir.

Denilebilir ki, bu şekildeki ağır nisbetli vergiler, vergi ahlâkı düşük mükelleflerin fiilleri dolayısıyla, sırf müesseselerini ve faaliyetlerini tatil etme için bu işe bulaşmak zorunda kalan bir nevi zoraki vergi kaçırma'lar zümresi yaratmaktadır.

Şunu da ilâve edelim ki, vergi kaçırma nisbetinin yüksekliği, vergi nisbetlerinin aşırılığı da vergi kaçırma'yı âdeta teşvik etmektedir. Bu fâsit daireden kurtulmak zordur.

Ayrıca, yukarıdanberi temas edilen mahzurlar ve özellikle finansman zorlukları, verginin zamanında ödenmemesi sonucunu doğurmakta, çeşitli yollarla ertelemelere, taksitlendirmelere başvurulmaktadır. Bu suretle, devletin alacağı sürüncemede kaldığı gibi, bu yollara müracaat edilmesi, verginin zamanında vermiş mükelleflerin aleyhine olmakta, bunlarda da rakiplerinin faydalandıkları bu muameleden istifade etmek eğilimi doğmaktadır.

İstihsal vergisinin, yukarıda belirtilenlerden başka mahzurları da vardır. Ancak bunlar, belki yukarıdakiler kadar önemli değildir. Bu bölümü tamamlarken, herhangi bir tereddüde yer vermemek için kaydedelim ki, yukarıda temas edilen bütün mahzurlar, hâlen yürürlükte bulunan «istihsal vergisi» nde kendisini göstermiştir. Ancak bunların önemi, sanayi dallarına göre az çok farklı olmuştur.

Bu durumda ne yapılmalıdır? Yahut, soruyu daha başka şekle sokarak, ne yapılabilir? Bu soruların cevabını netice kısmından vermeğe çalışacağız.

Evvvelâ, şu husus üzerinde durmak lâzımdır: Memleketimizde «gider vergileri» özellikle son finansman kanunundan sonra, derhal ıslâhı gereken bir hale gelmiştir. Gelir vergilemesi, az çok sağlam teorik esaslara dayanmak suretile ayakta durabildiği halde, servet ve gider vergilemelerinin durumu acele bir müdahaleyi gerektirecek haldedir; ve bu müdahale ihtiyacı, kendisini hizmet vergilerinden çok mal vergilerinde, özellikle istihsal vergisinde göstermektedir.

Esas hal şekli, gider vergilemesinin en az mahzur yaratan nevi olan «katma değer vergisi» ne geçmek olarak düşünülebilir. Türkiye'nin muamele vergisi zamanında, yâni 1927 den itibaren sabit de olsa, katma değer vergisinin esasına benzer bir ham madde indirimi sistemi uygulamış olduğu hatırlanabilir.

Aynı zamanda, Türkiye'nin ortak üyesi olduğu, Avrupa Ekonomik Topuluğu'nun da, muamele vergileri harmonizasyonu konusunda yaptığı esaslı incelemelerden sonra, katma değer vergisi şeklinde karar kılmış olması da, bu verginin kabulü için esaslı bir delil olarak ileri sürülebilir.

Hemen kaydedelim ki, biz de şahsen, muamele vergileri konusunda, katma değer vergilemesinin en iyi şekil olduğu kanaatindeyiz. Ancak, buna geçmeden önce, 1949 muamele vergisi komisyonu tarzında bir komisyon kurularak, Türkiye'de bu vergileme şekline geçmenin bir nevi plânlamasının yapılması gerektiğine inanıyoruz.

Nitekim, Müşterek Pazar ülkelerinde de, bu vergiyi esasen uygulayan Fransa bir tarafa bırakılacak olursa, katma değer vergisine geçiş âni olmamıştır. İlk olarak, Batı Almanya, esaslı intikal tedbirleri alarak, 1 Ocak 1969 da Hollanda takip etmiştir.

Buna karşılık, Belçika uzun süren araştırma ve çalışmalara, rağmen, halâ bu vergiye geçebilmiş değildir. İtalyada ise, katma değer vergisine geçişin daha da gecikeceği anlaşılmaktadır.

Ekonomik bakımdan Türkiye'ye nazaran çok ileri olan bu ülkelerde, çok ince bir tekniğe dayanan ve gerek maliye teşkilâtının, gerekse mükelleflerin muayyen bir gelişme seviyesine ulaşmasını gerekli kılan bu vergileme karşısındaki tereddütleri dikkate değer. Dolayısıyla, Türkiye'nin bugünden yarına, bu vergiye geçmesi düşünülemez.

Şu halde, gider vergilemesi sahasında yapılması gereken ıslâhatı, biri uzun vadeli, diğeri kısa vadeli olmak üzere iki şekilde ele almak gerektir. Uzun vadede, katma değer vergisine geçişin imkân ve şekilleri, özellikle merhaleleri üzerinde, zarureten uzun sürecek çok teferruatlı bir tesbit ve plânlama çalışmasına geçilirken, istihsal vergisinin, hele bazı sanayi kollarında dayanılmaz hale gelen mahzurlarını asgariye indirmek için de, derhal kısa vadeli tedbirler almak icap etmektedir.

**ALLAH
BAĞIŞLASIN**

YAVRUNUZ,

mutlu yuvanızın
saadet meyvası

TAHSİL BURSU İKRAMIYESİ

YAVRUNUZUN
İSTİKBALİNİN
GARANTİSİ

TÜRKİYE

VAKIFLAR

BANKASI

BÜTÇENİN TATBİKİNDE MÂLİ TEŞKİLÂTIN ROLÜ VE HESAP UZMANLARI KURULUNUN ÇALIŞMALARI

Dr. M. Kemal YOĞURTÇUGİL

I.

1955 yılında ülkemizde devlet gelirleri toplamı 3.148,3 milyon lira idi ve bunun takriben % 79'u vergi tahsilâtından elde edilmişti. Aradan geçen 13 yıl gibi kısa bir süre sonucunda devlet gelirlerinin 20.386,6 milyon liraya yükseldiğini ve bu tutarın 14.882,4 milyon lirasının ise (% 73) vergi tahsilâtından karşılandığını görüyoruz.

Kısaca, her ülkede devlet gelirlerinin toplanması ve masraflarının ödenmesi, gelirlerle masraflar arasında uygunluk bağılılığın sağlanması, bütçe ve hazine hesaplarının tutulması ve yıl sonunda bu hesapların kapatılması, mâli teşkilâta ait bir görevdir (1).

Ülkemizde bu görev, Maliye Bakanlığı idaresi altındaki bir örgüt tarafından yürütülmekte, kanun ve nizamla uygun şekilde devlet gelir ve masraflarıyla ilgili her türlü muamele ve murakabe, gerek hükümet merkezi, gerek il ve ilçelerdeki daireler ve köylere kadar ulaşan memurlar aracılığıyla yapılmaktadır.

Türk Vergi Reform hazırlık çalışmaları, 1943 yılında başlamıştı ve düşünülen reformlar, Gelir ve Kurumlar Vergileri gibi beyannameye dayanan mükellefiyet, geniş bir alana yayılmakta idi. Gerçekten, bazı maliyeciler için vergi, tetkik ve kontrol demek olduğuna göre, kurulacak bir denetim örgütünün, inceleme tekniğini iyi bilen, dürüst, yüksek bilgi ve ihtisas sahibi, görevini tam bir tarafsızlık içinde yapacak elemanlardan meydana gelmesi zorunluydu.

İşte bu ihtiyacı karşılamak üzere Maliye Bakanlığı merkez teşkilâtı içinde yer alan Hesap Uzmanları Kurulu, vergi sistem ve tekniğinin yeni görüşler açısından gelişmesini ve gelişim fikri içinde o zamana kadar dağınık ve ilkel bir şekilde yapılan vergi denetleme hizmetlerinin ehliyetle yürütülmesini sağlamak amacıyla, 29 Mayıs 1945 tarihinde yürürlüğe giren 4709 sayılı kanunla kurulmuştur. (2)

Bugün sayıları 300'ü aşkın ve görevlerini Bakan adına yapan Hesap Uzmanları, vergi denetim görevini, araştırmacı, önleyici ve eğitimi yönleriyle yeri-

ne getirdikleri, mükelleflerle ilişkilerde karşılıklı güven ve anlayış havasını yarattıkları gibi, Maliye Bakanlığı ile diğer kamu kuruluşlarının maliye, ekonomi ve muhasebeyle ilgili özel ihtisası gerektiren problemlerinin çözümlenmesinde ve her türlü inceleme, araştırma ve etüdlerin hazırlanmasında takdire değer çalışmalar yapmaktadırlar.

II.

Hesap Uzmanları çalışmalarının ağırlık merkezini denetleme teşkil eder. Kanunlarla konulmuş yükümlülöklere mükelleflerce uyulup uyulmadığı hususlarının araştırılması 3 grupta yapılmaktadır (3).

1. Vergi İncelemeleri

Hesap Uzmanları Kuruluş Kanunu ve Vergi Usul Kanunu hükümleri gereğince tüm gelir kanunlarına ilişkin vergi denetimi yapmaya yetkilidirler.

a) Gelir Vergisi

Günümüzde gelir, iktisadi refah anlamında iktidarın, genellikle en iyi ölçüsü kabul edilmektedir. Geniş anlamda gelir deyimi, belirli bir zaman süresi içinde bir kişinin elde ettiği iktisadî kazanç olarak tarif edilebilir. Buna göre gelir, bir kişinin devre içindeki istihlâki ile o devre içinde özel servetinde meydana gelen net artış toplamına eşittir. (4)

Gelir için kabul edilen tarif ne olursa olsun, vergi mükellefine devre içinde ödenen miktarlar toplamının vergilendirilebilir gelir rakkamını elde etmek için, gayri sâfi gelirden bazı indirimler yapılmakta, ayrıca gelir vergisi uygulamasına en uygun birim olarak, geliri kazanan ve harcayan birim, aile alınmaktadır.

Bu kısa açıklamaların ışığı altında ölkemizde gelir vergisi verilerini (5) tetkik edersek görürüz ki, Hazinesinin 1955 yılında gelir vergisi tahsilâtı 656.314 bin liradır. Bu değer 1960 yılında 1.851.347 bin lira olmuş ve 1967 yılında ise 3.978.701 bin liraya yükselmiştir. Buna göre, gelir vergisi artış indeksi (1955=100), 1960 yılında 282, 1965 yılında 410 ve 1967 yılında 606'dır. (Tablo 1.) 1967 yılında ölkemizde 14.882.401 bin liralık vergi tahsilâtı yapıldığı göz önünde tutulursa, aynı yıl gelir vergisi tahsilâtının toplam vergi tahsilâtı içindeki nisbetinin % 26 (Tablo 2.), tüm devlet geliri içindeki payının ise % 19,5 olduğu hesaplanır.

Konuya bakış açısını değıştirelim ve tetkiklerimizi yıllık beyanname veren tam mükellefiyete tâbi ve yalnız kâr gösteren mükellefler üzerinde yaptım. Hesap Uzmanları Kurulunun 25 inci kuruluş yıllığındaki verilere göre, 1968 yılında yukarıdaki şekilde ifade edilen beyanname mükellef sayısı 467.888 dir ve bunların matrahları tutarı 6.682 milyon lirayı, beyan ettikleri

ödenecek vergi miktarı ise 1.765 milyon lirayı bulmuştur. 1960 yılında 212.699 mükellef için bu değerler sırasıyla 3.023 ve 684 milyon lira idi. Bu devrede (1960 - 1968) mükellef sayısı artış indeksi (1960=100). 220 olup, aynı indeksin matrah ve vergi için değerleri 221 ve 273'dür. Bu sonuçlara göre 9 sene içerisinde ödenecek vergi tutarındaki artışın mükellef sayısı ve matrahın biraz üstünde seyrettiği söylenebilir. Gerçekten 1960 yılında beyannamelerinde kâr gösteren ve tam mükellefiyete tâbi mükellef başına düşen ortalama vergi miktarı 3.216 lira iken, bu kıymet 1968 yılında 3.772 liraya çıkmıştır.

Buraya kadar verilen değerler, toplam değerleri ifade ediyordu. Hesap Uzmanlarınca tetkik edilen beyanname sayısı 1968 yılında 6315 olup, toplam değerın takriben binde 13'ü kadardır. Aynı yıl incelenen matrah tutarı 192 milyon lirayı bulmuş, tesbit edilen fark yüzdesi % 69 olarak hesaplanmıştır. 1960 yılı için ise, incelenen beyanname sayısı 2034, incelenen matrah 114,5 milyon lira ve bulunan fark yüzdesi % 58 dir. Münferit yıllar için bu şekilde yapılabilen bir tetkik, son 10 yılı kapsıyan 1960 - 1969 dönemi için topluca da uygulanabilir. Gerçekten, ele alınan dönemde gelir vergisi ödeyecek tam mükellefiyete tâbi ve beyannamelerinde kâr gösteren mükelleflerden Hesap Uzmanlarınca 50.946 sının incelemesi yapılmış ve bu inceleme sonucu 1.510 milyon tutarındaki matrah gözden geçirilmiş ve fark yüzdesi olarak ortalama % 73 bulunmuştur.

b) Kurumlar Vergisi

Gerçek hayatta iktisadî faaliyetin büyük bir kısmı gelir yaratan birim ile ona sahip kimseler arasında hukukî kişilik ayırımı esasına dayanan kurumlar tarafından yürütülmektedir. Gelir doğrudan doğruya kuruma tahakkuk eder ve kurum bu geliri aynı dönem içinde ortaklara devretmeyebilir. Bunun için şahıslar yalnız para olarak elde ettikleri gelir üzerinden vergilendirilirse, temettü olarak ödenmiyen kurum kazançları o devre içinde tümü ile vergi dışı kalacaktır. (6)

Kurum gelirlerinin bugünkü ele alınmış şeklinin dayanağı kısmen kurum kazançlarının gelir vergisi ile vergilendirilmesinin yerinde olmadığı kabul edilmesinden doğmaktadır. Kurumun yapısı bakımından ortaklara konan verginin dışında bir vergi matrahına sahip olduğunun kabulü de bunda önemli bir etken olmuştur.

Ülkemizde 1968 yılında beyannameli mükellef olarak 6.665 kurum vardı ve bunların beyan ettikleri matrahları toplamı 4.394 milyon lira, ödeyecekleri vergi tutarı 1.066 milyon lirayı buluyordu. Aynı yıl 584 müessese hesap uzmanlarınca incelenmiş ve bunların beyan ettikleri 707,5 milyon liralık matrah tetkik edilerek 135,8 milyon liralık fark bulunmuştu. Fark yüzdesi % 19 dur. 1960 yılında ise 4.461 müessesenin 293 ü, 2.157 milyon liralık matrahın 176,9 milyon liralık kısmı gözden geçirilmiş ve ortalama % 23 lük

bir fark hesaplamıştı. Neticede 1960 - 68 döneminde beyannameli mükellef başına düşen kurumlar vergisi miktarı 81.372 liradan 159.940 liraya yükselmiş, tüm kurumlar vergisi tahsilâtı artış indeksi de 1955'e nazaran 1967 de takriben 10 misli artarak 1046 ya varmıştır.

Aşağıdaki tabloda devlet geliri, tüm vergi tahsilâtı, gelir ve kurumlar vergisi tahsilâtları artış indeksleri topluca verilmiştir.

TABLO : 1.

Artış İndeksleri (1955 - 1967)

Yıllar	Devlet geliri	Vergi tahsilâtı	Gelir V. tahsilâtı	Kurumlar V. tahsilâtı
1955	100	100	100	100
1960	220	223	282	301
1967	647	599	606	1046

Görülüyor ki 13 yıllık süre içinde devlet geliri, vergi tahsilâtı ve gelir vergisi tahsilâtı artış indeksleri aşağı yukarı birbirine yakın değerler verirken, kurumlar vergisi indeksi hızlı bir şekilde artmıştır.

Bu konuda diğer bir değerlendirme tablo 2. de verilmiştir. Bu tablo verileri gelir ve kurumlar vergisi tahsilâtlarının tüm vergi tahsilâtı içindeki iştirak paylarının seyrini göstermektedir. Tablo 1'i teyit eder bir görünüş arzeden bu yüzdelere göre kurumlar vergisi nisbi iştiraki 13 yılda % 3,2den % 5,6 ya çıkmış, buna karşılık gelir vergisi iştirak payı aşağı yukarı sabit kalmıştır. 1967 yılında kurumlar vergisi tahsilâtının tüm devlet gelirin'e iştiraki % 4,1 idi.

TABLO : 2

Gelir ve Kurumlar Vergileri tahsilâtının tüm vergi tahsilâtı içindeki payları % (1955 - 1967)

Yıllar	Gelir V. tahsilâtı	Kurumlar V. tahsilâtı	Tüm vergi tahsilâtı
1955	26	3,2	100
1960	33	4,3	100
1967	26	5,6	100

Aynı dönemde tüm vergi tahsilâtının devlet geliri içindeki payının sırasıyla 1955 için % 79, 1960 için % 80 ve 1967 için % 73 olduğuna da işaret edelim.

e) Gider Vergileri

P.T.T. hizmetleri vergisi ile ölçü esasına göre alınan istihâl vergileri hariç, 1968 yılında ülkemizde gider vergisi ödeyen 7.392 mükellef vardı ve bunların ödedikleri vergi toplamı 3.124 milyon lirayı bulmuştur. 1960 yılında ise bu miktarların 4.752 mükellef ve 875 milyon lira olduğu belirtilirse,

9 sene içerisinde artış indeksleri (1960=100) mükellef sayısı için 155 ve vergi tahsilâtı için 357 dir. Aynı yıllar için hesap uzmanlarınca incelenen mükellef sayıları 101 ve 308 olmuştur. 1960 yılında 165,3 milyon liralık matrah incelendiği ve bulunan fark yüzdesi % 8 olduğu halde, 1968 yılında 333,6 milyon liralık matrah tetkik edilerek bulunan fark yüzdesi % 21'e çıkarılmıştır.

2. Kambiyo Kontrolleri

Kambiyo mevzuatı döviz alımına konu teşkil eden işlemler ile Türkiye'nin dış ödemeler dengesini ilgilendiren diğer sorunların çözümlenmesinde izlenecek yolları ve uyulacak esasları belli eden kuralların tümü olarak (7) kabul edilirse, Hesap Uzmanlarının denetimle ilgili çalışmaları arasına bu tür kontroller de girmektedir.

Hesap Uzmanlarının kambiyo uygulamasına ait denetlemeleri, daha ziyade «kambiyo denetiminin birinci plânda diğer kambiyo denetim organları tarafından yüklenilmiş olması nedeniyle» yabancı sermaye ve kâr transferleri konusu ile petrol kanunu uygulamaları etrafında toplanmaktadır. Bu konudaki veriler kısaca şöyle özetlenebilir: 1965 yılında 29 transfer talebi incelenmiş 11'i kabul edilmiştir. 1969 yılında ise aynı miktarlar 128 ve 51 dir. Son 5 yılda 1.195,8 milyon liralık toplam 408 transfer talebi incelenmiş ve ortalama fark yüzdesi olarak % 21,6 bulunmuştur.

3. Bankaların Özel Murakabesi

Bankaların kuruluş, işleyiş ve tasfiyeleri bakımından devlet tarafından konulmuş belli kural ve esaslara bağlandıkları bilinmektedir. Bankaların bu yönden denetimi aynı Bakanlığa bağlı «Bankalar Yeminli Murakıpları» ile ve gerekirse Hesap Uzmanları ve Maliye Müfettişleri tarafından yapılır. Ancak bu denetimin, hesap uzmanlarının vergi kanunlarına göre bankalar nezdinde yaptıkları denetimden tamamen farklı olduğu da unutulmamalıdır.

III.

Buraya kadar Hesap Uzmanlarının kanunlarla konulmuş yükümlülüklerle mükelleflerce uyulup uyulmadığına dair yaptıkları tetkiklerden kısaca bahsetmeye çalıştık. Biraz da aynı uzmanlar kurulunun vergi tekniği ve vergi reformu alanındaki çalışmalarında söz etmek isteriz.

Hesap Uzmanlarının vergi tekniği konusundaki araştırmaları genellikle vergi kanunlarının mükelleflere tanıdığı imkânlardan hangi şartlarla ve ne oranda yararlanılacağına tesbitine dayanır. Kısaca bu tür çalışmalar:

- a. İlk madde indirim oranları tesbitine,
- b. Vergi iadelerine ve
- c. Vergi tecillerine,

ilişkin çalışmalar şeklinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca hesap uzmanları «Vergi Usul Kanununa göre büyük ticari, mâli ve sınaî müesseseler Maliye Bakanlığından izin alarak kanunun koyduğu bazı şartlar dışına çıkabileceklerinden» bu iznin verilip verilemeyeceğini tesbit etmek üzere gerekli incelemeleri de yaparlar.

Hesap Uzmanlarının vergi reformuna ilişkin çalışmaları ise, 1961 yılından itibaren üye sayısı 7 - 15 arasında değişen Vergi Reform Komisyonunda devamlı görev almaları şeklinde olmaktadır.

Hesap Uzmanlarının vergi incelemeleri dışındaki çalışmalarına Vergi Kontrol memurlarının eğitim ve mükelleflerin aydınlatılması sahalarını da ilâve etmek, yurt içi ve yurt dışında çeşitli konularda yaptıkları etüdlerden de bahsetmek gerekir. Meselâ 1945 - 1970 yılları arasında 261'i dış ülke etüdü olmak üzere 489 etüd hazırlandığını adı geçen yıllıktan öğreniyoruz.

Son yıllarda gelişme çabası içinde olan ülkemizde reorganizasyon konularına önem verildiği de malûmdur. Bu konuyla ilgili olarak hesap uzmanları İktisadî Devlet Teşekkülleri ile Maliye Bakanlığı bünyesinde yapılan reorganizasyon çalışmalarına katılmakta, ayrıca bir çok kamu davasında meslekleriyle ilgili konularda bilirkişilik görevleri yüklenmektedirler.

IV.

Hesap Uzmanları Kurulu ülkemizde plânlı çalışmayı uygulayan ilk örgütlerden biridir. Kuruluşundan bu yana 290'ı Siyasal Bilgiler, 53'ü İktisat, 10'u Hukuk Fakültelerinden ve 78'i İktisadî ve Ticarî İlimler Akademilerinden olmak üzere toplam 433 hesap uzmanı bu topluluğa katılmış, çeşitli nedenlerle 171'i ayrılmıştır. Halen kurulda 262 uzman ve 55 uzman yardımcısı bulunmaktadır.

Kısaca özetlemek icap ederse, vergi denetimi sahasında «yeni sistemin topluma benimsetilmesi, vergi ahlâk ve bilincinin geliştirilmesi, modern vergi inceleme tekniğinin uygulanması... gibi» konularda, kurul en etkili bir unsurdur. Vergi denetimi dışındaki alanda ise maliye, ekonomi, işletme ve muhasebe bilgi ve ihtisasını gerektiren çeşitli araştırma ve inceleme hizmetlerini başarıyla yürütmektedir.

- 1) N. Sayar «Devlet Bütçesi» İstanbul 1956, s. 210.
- 2) Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu 1945 - 1970 Yılığ, Ankara, 1970. s. 5
- 3) Aynı Yıllık s. 29
- 4) J. F. Due (Tercülme S. Görgün - İ. Önder). «Bir İktisadî Analiz» İstanbul 1967, s. 133.
- 5) Türkiye İstatistik Yılığ 1968.
- 6) J. F. Due a.g.e., s. 227.
- 7) Aynı Yıllık s. 40.

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN

TÜRKİYE BANKASI

hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR • HAVALA • TİCARİ SENETLER • KREDİ MEKTUPLARI
• KEFALET MEKTUPLARI • DÖVİZ ALIM VE SATIMI • SEYAHAT
ÇEKLERİ • İTHALÂT AKREDİTİFLERİ • KİRALIK KASALAR • v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR

Sizin Bankanız

BASIN REKLAMLARINDA GELİŞMELER

Dr. NeziH H. NEYZİ

Türkiye basınında 18 gazete ve 12 dergi, tirajın takriben % 90'ını elinde tutmaktadır. Halbuki, geçen yıl resmî reklâm alabilen gazete adedi 68; dergi adedi de 198'dir. Bunlardan başka mahallî olarak çıkan pekçok gazete ve dergi mevcuttur. 1969 yılında en yüksek tirajlı gazeteler Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Tercüman, Günaydın ve Yeni Asır olmuştur.

Basın Reklâmları Etüdümüz reklâmı en çok yapılan Bankalar, Hava-yolları gibi hizmetleri ve ev eşyaları, gıda maddeleri, içkiler, temizlik malzemesi, petrol ve lâstik, buzdolabı, kozmetik, tekstil, boya ve plâstik gibi tüketim ve dayanıklı malları kapsamaktadır. Böylece iki hizmet ve yirmi yedi mal grubu etüdümüzce takip edilmektedir.

Basında çıkan reklâmların değerleri resmî fiat rayiçlerinden hesap edilmektedir. Tabiatile verilen iadeler ve iskontolar hesaba alınmamaktadır.

Reklâm Profili

Santim/sütun olarak hesap edilen reklâmların fiyatları sayfalara, gazetelere ve dergilere göre çok değişiktir. Etüd bütün bu muhtelif fiyatları kapsamına alarak hazırlanmaktadır.

Boyut olarak Türkiyede en çok 20 santim/sütun ilân verilmektedir. Takip edilen 29 reklâm dalında 14946 adet reklâm çıkmış ve bunların 3194'ü 20 sütun/santimin altında kalmıştır. 1969 da basında çıkan reklâmaların ebatlarına göre profili Tablo I'de gösterilmiştir.

Gazetelerde ilânlar, genellikle 60 sütun/santimden azdır (% 49) fakat dergilerden en çok tam sayfa ilânlar kullanılmaktadır (% 66). Basın reklâm kampanyaları plânlanırken eb'at büyük bir konu teşkil etmektedir. En uygun eb'atların seçilmesi reklâm bütçesinin verimliliğini arttırmaktadır.

Takip edilen 2 servis ve 27 mal grubu, gazetelerde 71 milyon liralık reklâm yapmışlardır. Yekûn gazete ticarî reklâmı 100 milyon civarında olarak tahmin edildiğine göre bütün gazeteler, reklâmın dörtte üçünü temsil etmektedirler. Yılda 6 milyon lira üzerinde gazete reklâmı yapan kollar; Ban-

TABLO : 1

(1969'da Basında Çıkan Reklamların Eb'atlarına Göre Profili)

	Sütun/santim	Reklâm sayısı	Toplam Reklâm
	olarak		sayısına oranı
	Eb'at grupları		%
Gazeteler :	20 den az	3194	21,4
	21 - 40	2026	13,6
	41 - 60	2038	13,6
	61 - 80	1333	8,9
	81 - 100	1508	10,1
	101 - 120	1484	9,9
	121 - 140	629	4,2
	141 - 160	572	3,8
	161 - 180	561	3,8
	181 - 200	345	2,3
	201 - 220	440	2,9
	221 - 240	281	1,9
	241 - 260	112	0,7
	261 - 280	55	0,4
	281 - 300	23	0,2
	301 - 320	104	0,7
	321 - 340	7	0,1
	341 - 360	14	0,1
	361 - 380	18	0,1
381 - 390	—	—	
391 - Tam sayfa	202	1,3	
Toplam		14946	100,0
Dergiler :			
Tam Sayfa		817	66,2
1/2 »		309	25,0
1/4 »		108	8,8
		1234	100,0

kalar, deterjanlar, buzdolapları, tekstil ve alkolsüz içkilendir. 1969'da bu beş konu birlikte 51 milyon liralık gazete reklâmı yapmışlardır. (Tablo 2)

1969'da reklamların en çoğu Hürriyet'te yapılmıştır (% 22,7); ikinci olarak Milliyet (% 14,6) ve sonra Tercüman gelmektedir (% 10,3). Bölge gazetesi olarak Yeni Asır en ileri durumdadır, fakat diğerleri arasında dördüncü dereceye düşmektedir (% 8,6). Cumhuriyet (% 6,8); Günaydın (% 4,8) olarak beşinci ve altıncı olmuşlardır. Bu duruma göre bütün gazete reklamlarını (% 62,8) altı gazete aralarında paylaşmaktadır. Resmî ilân alabilen diğer 62 gazete, reklamların % 37,2 sini paylaşmak zorunluğundadır.

Yazımızda 1969 yılı içinde yapılan banka, deterjan, buzdolabı, tekstil ve alkolsüz içki reklamları ele alınarak 1968 ve 1970 yılları ile kıyaslamalar yapılacaktır. Bu beş kalem mal ve hizmet gurubu, basında yapılan reklamlarla

TABLO : 2
1969 Basın Reklamları
(1.000 TL. olarak)

	Bankalar		Deterjanlar		Buzdolapları		Tekstil		Alkolizli İçki ler ve bira lar		Toplam	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Ocak	2.120	9,9	634	6,7	455	6,5	397	5,8	108	1,8	3.714	7,3
Şubat	1.550	7,2	627	6,6	271	3,9	403	5,9	220	3,7	3.071	6,1
Mart	2.317	10,8	855	9,1	736	10,5	611	8,9	172	2,9	4.691	9,2
Nisan	2.516	11,7	825	8,8	1.418	20,3	669	9,8	632	10,5	6.060	11,9
Mayıs	1.414	6,6	920	9,8	1.332	19,0	563	8,2	256	4,3	4.485	8,8
Haziran	1.127	5,2	970	10,3	1.279	18,3	174	2,5	180	3,0	3.730	7,4
Temmuz	1.477	6,9	966	10,3	763	10,9	135	2,0	442	7,4	3.783	7,5
Ağustos	1.075	5,0	833	8,8	421	6,0	628	9,2	356	5,9	3.313	6,5
Eylül	1.548	7,2	835	8,9	275	4,0	868	12,7	817	13,6	4.348	8,6
Ekim	1.635	7,6	752	8,0	46	0,4	1.272	18,6	712	11,9	4.417	8,7
Kasım	1.494	6,9	750	8,0	11	0,2	796	11,7	464	7,7	3.515	6,9
Aralık	3.236	15,0	443	4,7	1	0,0	312	4,7	1.643	27,3	5.635	11,1
TOPLAM	21.509	100,0	9.410	100,0	7.008	100,0	6.828	100,0	6.002	100,0	50.757	100,0

NOT : PEVA Basın Reklamları Ettüdü (yalnız 27 kalem).

rın yarısından fazlasını sarf etmektedirler. Türkiye'de en çok reklâm yapan müesseselerin başında bankalar gelmektedir.

Basın Reklâmlarındaki Artışlar

1968'den 1969'a buzdolapları reklâmlarında yüzde 45 kadar büyük bir artış olmuştur. Tekstil sahasında birkaç yıl evvel hiç reklâm yapılmazken, evvelsi yıl 5 milyon lira seviyesinde reklâm yapılmış ve 1968'den 1969'a % 39 artış olmuştur. Bankacılıkta % 21 bir artış olmuş ve sarfiyat 18 milyon TL. den 22 milyon TL. ye yükselmiştir. Nisbî olarak en az artış bankacılıkta olmuştur. Asıl önemli olan nokta 1968 den 1969'a alkolsüz içkiler ve deterjan reklâmlarında olan büyük gelişmedir; bu konular % 76 ve % 70 artmıştır. Nitekim 1970 de alkolsüz içkiler ve bira, bankalardan sonra ikinci sırayı almaktadır. (Tablo 3).

TABLO : 3

Basında Beş Konuda Yapılan Reklâmların Artış Nispetleri

	Milyon TL.		%	
	1968	1969		
1. Alkolsüz içkiler ve bira reklâmları	3,4*	6,0	76	
2. Deterjan	»	5,5	9,4	70
3. Buzdolabı	»	4,8	7,0	45
4. Tekstil	»	4,9	6,8	39
5. Banka	»	17,8	21,5	21
Toplam	36,2	50,7	44	

Aylık Reklâm Trendleri

1969 yılı basın reklâmları incelendiğinde en kesif ilânın Nisan ve Aralık aylarında olduğunu görürüz. Reklâmlar 1970 yılında bu trendi muhafaza etmiş ve Nisan en yüksek harcama ayı olmuştur. İlkbahara girerken ve yıl sonunda en çok reklâm yapıldığı anlaşılmaktadır. Ağustos ve Temmuz ayları da en düşük reklâm yapma ayları olarak gözükmektedir.

1970 yılı Ocak ayında ilk defa, alkolsüz içkiler reklâmı bankaları geçmiştir, fakat ikinci aydan itibaren bankalar gene birinci olmuştur. Ancak Mayıs ve Şubat aylarında buzdolapları, bankaları geçmiştir. İlerde tüketim malları üretimi arttıkça ve yeni çeşitler piyasaya sürüldükçe, bunların reklâmları bankaları geçebilir. Örneğin yeni Meysu, Aroma ve Tat gibi alkolsüz içkiler ve konserveler piyasaya çıkmaktadır. Coca-Cola Manisada yeni bir domates suyu fabrikası kurmakta ve Efes Pilsen birası Adana'da bir fabrika tasarlanmaktadır. Bunlara ilâve olarak herhalde yeni yeni alkolsüz içki ve bira çeşit-

(*) Biralar Hariç; Kaynak : PEVA Basın Reklâmları Etüdü.

leri piyasaya sürülecektir. Maden suları piyasası da zamanla gelişecektir. Bu tüketici malları herhalde yakın bir gelecekte basın reklâmlarını geniş çapta kullanacaktır.

Tablo 4, 1970 in ilk dokuz ayında en çok reklâm harcaması alanlarındaki gelişmeyi göstermektedir. 1969'a nazaran alkolsüz içkiler, buzdolaplarına harcama yönünden yetişmiş durumdadır. Deterjanlar, 1969'a nazaran üçüncü duruma gerilemiştir. Tekstil sahası da geçen yılki 9 aylık sarfiyatına nazaran, reklâma daha fazla para harcamıştır. Tekstil sahasında 1969 da ilk dokuz ayda 3 milyon, yerine 1970 de 5 milyon lira harcama yapılmış fakat buna rağmen diğer kollar sarfiyatını arttırdığı için 1970 de beşinci sıraya düşmüştür.

Basın Reklâmlarında Gelişmeler

Reklâmcılıkta bu beş kolun ehemmiyeti her geçen yıl değişmektedir. Yıllara göre önem sırası şöyledir :

Sıra	1968	1969	1970 (9 ay)
1	Bankalar	Bankalar	Bankalar
2	Deterjanlar	Deterjanlar	Alkolsüz içki ve bira
3	Tekstiller	Buzdolapları	Deterjanlar
4	Buzdolapları	Tekstiller	Buzdolapları
5	Alkolsüz içki ve bira	Alkolsüz içki ve bira	Tekstiller

1960 yılında radyo reklâmları başladığı zaman «Babialide» büyük bir korku belirmiştir. Reklâm bütçeleri radyoya kayacağı için gazeteler reklâm kayıp edeceklerini zannediyorlardı. Halbuki durum tam aksi olmuş; gazete reklâmlarına sadece bu beş konuda 1968 de 36 milyon TL. sarf edilmişken, 1969 da 51 milyon TL. harcanmıştır. 1970 de dokuz ayda sarfiyat 35 milyon lira tutmaktadır. Bu yılın basın reklâm harcamaları 9 ayda 1968 yılı toplamına ulaşmıştır. Basının bir nevi dayanıklı reklâm vasıtası olması, yüzünden bu tanıtma aracının her zaman önemini muhafaza edeceği aşikârdır.

Renkli gazetelerin çıkması ve yeni basın teknikleri ile her geçen gün basın reklâmları daha cazip hale gelmektedir. Diğer bir yazımızda radyo reklâmları incelenecektir.

TABLO : 4

1970 Basın Reklamları (1)

(Ocak - Eylül)

(1.000 TL. ilâve edilecek)

	Bankalar		Buzdolapları		Alkolsüz içki ve biralar		Deterjanlar		Tekstil		Toplam	
	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%	Tutarı	%
Ocak	1.134	8,7	1	0,0	1.162	19,2	895	15,8	427	8,3	3.619	10,2
Şubat	1.170	8,9	41	0,8	778	12,8	662	11,7	454	8,9	3.105	8,8
Mart	1.186	13,9	384	7,0	981	16,2	842	14,8	1.093	21,3	5.116	14,4
Nisan	1.695	12,9	1.411	25,9	501	8,3	755	13,3	888	17,3	5.250	14,8
Mayıs	1.226	9,4	1.330	24,4	489	8,1	406		668	13,0	4.119	11,6
Haziran	1.241	9,5	989	18,1	494	8,1	442	7,8	336	6,5	3.502	9,5
Temmuz	760	5,8	764	14,0	337	5,6	909	16,0	234	4,6	3.004	8,5
Ağustos	2.126	16,2	447	8,2	583	9,6	328	5,8	399	7,8	3.883	11,0
Eylül	1.931	14,7	88	1,6	733	12,1	438	7,7	630	12,3	3.820	10,8
Toplam	13.099	100,0	5.455	100,0	6.058	100,0	5.677	100,0	5.129	100,0	35.418	100,0

(1) NOT : En yüksek tirajlı 18 gazete yekûnudur, tirajın % 90'ını temsil eder.

Kaynak : PEVA Basın Reklamları Etüdü.

Kalorifer ve sıhhi tesisat malzemesi ihtiyaçlarınız için

En yüksek kaliteyi ancak **E.C.A.**'da bulacaksınız!

E.C.A.'nın imal ettiği mamuller, çeşit bakımından 200'ü geçmiştir. İhtiyacınız olan sarı ve kromajlı mamullerin en kalitesini ancak E.C.A.'dan temin edebilirsiniz. Bayındırlık Bakanlığı'nın resmi inşaatlar için şart koştuğu kalite belgesi E.C.A. mamullerine verilmiştir. E.C.A.'dan şaşmayınız.

TÜRKİYE GENEL DİSTRİBÜTÖRÜ

ELMOR

TESİSAT MALZEMESİ TİCARET A.Ş.
Kemeraltı Cad. Balkan Han No. 37 Kat 2-3
Tel. : 45 52 27 Üç Hat P. K. 873 Karaköy

KÂR PLÂNLAMASI VE FİNANS FONKSİYONU (*)

Sidney ROBBINS and
Edward FOSTER Jr.

Çeviren : Peyami ÇARIKÇIOĞLU

Kâr Plânlaması, İşletme finansmanı literatüründe ve modern işletmelerin finansal faaliyetlerinde, önemi ile oranlı ilgiyi görmemektedir. Bu görüşümüzü desteklemek amacıyla, bu yazıda, günümüzdeki işletmelerde tatbik edilmekte olan finans fonksiyonunda, kârın plânlanması görüşü açısından önemini değerlemeğe çalışacağız. Bu arada bazı kâr plânlaması aletlerini, özellikle, işletmelerin mâli analizlerinde sık sık kullanılan kâra - geçiş noktasını (başabaş noktasını) tartışacağız. Ve son olarak, basit tahlil tekniklerinin, muhasebenin ortaya koyduğu neticelerden nasıl yararlanabileceğini ve bu problemi her ikisinde de aydınlığa kavuşturmak için, firmanın bütününe ait kâra - geçiş noktası ile ferdi mamul (individual - product) kâra geçiş noktaları arasındaki ilişkiyi göstereceğiz.

FİNANS FONKSİYONUNUN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Bir bilânço yaklaşımında, işletmenin kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarının finanse edilmesi ve nakit idaresi ile ilgili olan finans fonksiyonunun bilinen ilkeleri hakimdir. Bu durum, diğer bazı yazarlar tarafından da belirtilmekte ve finans fonksiyonu, bir organizasyonda nakit akışının idaresi şeklinde tanımlanmaktadır. Böylece bu organizasyon, başarılı olmak için vadesi gelen yükümlülüklerin zamanında karşılanabilmesini sağlamalıdır. İşletme finansmanındaki yeni akıma bakacak olursak, temayülün yine aynı yönde olduğunu görürüz. Örneğin, bu açıdan bazı yazarların, finans idarecisinin (financial manager) günlük sorumlulukları, nakit bütçelemesi, sermaye bütçelemesi, kısa vadeli finanslama teknikleri v.s. arasında ayırım yaptıkları dikkati çeker. Bu durumun sebepleri vardır: Eğer, firmada fonksiyonlar tesirli bir şekilde uygulanıyorsa, işletme devri, nakit - mal stoku - nakit, safhaları boyunca, pürüzsüz bir şekilde hareketine devam eder ve nihaî kararlar, nakit fazlasının dağılımı ile ilgilidir. Bu arada, dönmeye ara verilmiş veya akış bozulmuşsa, finanslama problemleri, işletme için ciddi sonuçlar yaratabilecektir.

(*) Robbins, Sidney ve Foster, Edward'ın «Profit Planning and The Finance Function» adlı makalesi O'Donnell, Jonh, L. ve Goldberg, Milton S'in «Elements of Financial Administration» kitabı içinde. Prentice - Hall of India (Private) Ltd. New Delhi, 1964.

Finans fonsiyonunda kâr plânlamasının rolü

Finans fonsiyonunun bu tartışmalarında küçük bir rol işgal eden Kâr Plânlaması dikkate değer bir öneme sahiptir. Aynı zamanda kâr plânlaması, işletmenin kâr etme kuvvetinin gelişmesinde ve sağlamlığa ulaşmasında, önemli bir konu haline gelmiştir. Bildiğimiz gibi kâr halâ, işletme faaliyetlerinin nihâî ölçüsüdür ve işletme faaliyetlerinin başarısında, kârın «uygun», «doğru», «makul» ve «maximum» olup olmadığını, daima kâr tahlilleri (analizleri) ölçer.

Kâr plânlaması fonsiyonunu kim yerine getirir? İşletmede sevk ve idare kademesinin yaptığı münakaşalara bakıldığında, rutin kararların finans departmanının çeşitli kademelerinde alınabildiği, fakat buna rağmen bütün sorumluluğun finans departmanı şefine yüklenmekte olduğu görülür. Kâr plânlaması da şimdi, finans idarecisinin önemli bir sorumluluğu haline gelmiştir. Bir taraftan muhasebe, kâr plânlaması faaliyetlerine ilgi duyarken, diğer taraftan finans idarecileri, bu söylediklerimizin esas ağırlık noktasını iktisadî, istatistik, matematik ve mali prensipler gibi bilgiler üzerine dayandırır. Bundan dolayı, sarf edilecek herhangi bir gayreti, muhasebe prosedürlerinin taslağı içindeki kâr plânlaması faaliyetlerine hasretmek, şirketin uzun vadeli başarısına zararlı olabilecektir. Yani kâr plânlamasının esas ağırlık noktası, muhasebe ilkelerinden ziyade, iktisadî, istatistik, matematik ve mali prensipler gibi, bilgiler olmalıdır.

KÂR PLÂNLAMASININ MAHIYETİ

Sevk ve idare ameliyesinin esasî karar almadır. Karar alma ise, alternatif faaliyet metodları arasında seçimler yapmayı icabettirir. Ayrıca bu seçimleri yaparken, bunların, kabili tatbik ekonomik fonsiyonlar üzerindeki muhtemel tesirlerinin de bilinmesi lâzımdır. İşte, fiat değişmelerinden doğan istihsal hacmindeki değişmeler, istihsal hacmindeki değişmelerin maliyetler üzerindeki tesiri, karışık istihsalde yeniden düzenlemelerin maliyetleri ve her iki istihsal hacmi üzerindeki tesirleri hakkında bilgi sahibi olması gereken sevk ve idareci, bu durumlarda kâr plânlamasını bir vasıta olarak kullanacaktır.

Kâr plânlaması sahasında, iktisatçılara uzun zamandır aşına olan marjinal analiz önem kazanmakta ve maliyet - istihsal hacmi - kâr arasındaki ilişkilerin incelenmesinde buna sık sık başvurulmaktadır. Örneğin, istihsalin geliştirilmesinde, sevk ve idare, hedef tutulacak ilâve maliyetlerle, ilâve üniterin istihsalinden gelmesi beklenen ilâve kârları araştırmalıdır.

Net kâra göre hareket ederek istihsal hacminde nasıl değişmeler olacağını belirlemede, maliyet değişmelerini iyi anlamak lâzımdır. Maliyetler, istihsal ve zaman veya bu faktörlerin bir kombinezonu ile değişir. Maliyetlerin

zaman ve istihsalle nasıl değiştiğini belirleme, aynı zamanda kompleks bir problemdir. Bu problem, minimum sabit masraflar seviyesini tesbit etmeyi, sabit, değişken ve yarı - değişken görünen masrafları belirlemeyi ve değişme oranlarını hesabetmeyi lüzumlu kılar. Bundan başka maliyet modelleri, yapılmış değişmelerin miktarı ve fabrikanın faaliyet oranı ile de değiştirilmiş olabilir. Ayrıca şunu da söylemeliyiz ki, bazı kalemlerin değişme oranları düzenli olmaz. Bununla beraber sürekli olmayan bir hareket şeklinde değişime devam ederler. Bu bakımdan, yukarıda da belirttiğimiz gibi, istihsal hacminde nasıl değişmeler olacağını belirleyebilmek için, maliyet değişmelerinin iyi anlamak zaruridir.

Şirketler, bu problemleri çeşitli şekillerde çözmeyi denemişlerdir. Bazı- ları tecrübe ve gözleme dayanmışlar, diğer bazıları ise maliyetin karakteristik- lerini araştırmada sanayi mühendisliği etüdlerini kullanmışlardır. Genel bir metod ise, uzun seneler boyu, istatistiki analizler sonucu elde edilmiş oranla- ra dayanmaktadır.

Bir şirket, maliyet yapısını tetkik edip, istihsal hacmi değişmelerinin, çe- şitli maliyet masraflarına olan tesirlerini gözleyerek bir takım hükümlere var- dıktan sonra, bu ilişkilere dayanan faaliyetlerin stratejisini plânlama durumu- na gelir. Bu gaye için çeşitli aletler geliştirilmiştir. Bunlar arasında önemli olanı ise kâra - geçiş (başabaş) noktası tekniğidir. Kâra - geçiş noktası bir grafik yardımıyla gösterilebildiği gibi, bir formül yardımıyla de açıklanabi- lir. (1)

Kâra - geçiş (başabaş) noktası analizinin kâr plânlaması sahasına geniş yardımları vardır. Kâra - Geçiş noktası formülü, kâra - geçiş noktası istih- sal seviyesi üzerindeki muhtelif istihsal hacmi seviyelerinde, elde edilecek ver- giden önceki kârların hesaplanabilmesini sağlar. Ve idareci kâra - geçiş nok-

1) Kâra - geçiş noktasının hesaplanmasında, genellikle kullanılan formül şudur:

$$B. E = \frac{F.E}{1 - V}$$

B.E = Kâra - Geçiş noktasında satışların parasal tutarı.

F.E = Sabit masrafların parasal tutarı.

V = Değişken masrafların satışlara oranı.

S = Satışların parasal tutarı.

Bu formül aşağıdakileri kolaylıkla açıklayabilir :

Örneğin, kâra - geçiş noktası seviyesinde :

$$S - (V) (S) - F.E = 0$$

$$S - (V) (S) = F.E$$

$$S (1 - V) = F.E$$

$$S = \frac{F.E}{1 - V}$$

tasına bağılı olarak beklenen kârlara bakarak, istihsal hacmi ve değişmelerinin tesirliliğini bütçelebilir. Kâra - geçiş noktasındaki istihsal hacmi ile fiili istihsal hacmi arasındaki ilişkiyi belirlemek suretiyle de, bir emniyet faktörü ölçüsünü ortaya koyabilir.

Bu ilişkinin tesirliliği, kâra - geçiş noktasındaki istihsale ulaşıldığı zaman, her yuki miktarlar mukayese edilmek suretiyle kontrol edilebilir.

Değişken ve sabit maliyetlerin analizi bizi fiatlama problemlerine de yöneltecektir. Örneğin, satış departmanı tarafından tavsiye edilecek uygun bir fiatlama, satış hacmindeki artışı belirleyecektir. Bu ilişki, kâr ve maliyetlerdeki genişlemenin tesirini ölçmede kullanılagelmiştir. Fabrika sabit aktiflerindeki değişmeler, sabit maliyet seviyelerindeki değişmelere yol açtığı gibi, yine bu teknik, işleyen politikaların gelişmesinde, ölçü alınabilecek noktaları tayin etmede ve maliyetleri kontrol etmede kullanılabilecektir.

Kâr Plânlaması ile ilgili aletler

Bu açıdan kâra - geçiş noktası incelemeleri, kesin bir metod olmaktan ziyade, kâr - istihsal hacmi ve maliyet ilişkilerini gösteren analitik bir işlemler grubu olarak önemlidir. Bunun yanında, şirketler bu ilişkilerin, aynı analitik temele sahip aletler vasıtasıyla da kullanabilirler. Örneğin, maliyeti hesap etmede direkt masrafları ayrıca gösteren gelir tablosu ve değişken bütçe, böyle aletler arasındadır.

Maliyeti hesap etmede direkt masrafları gözönüne alan gelir tablosu (Direct - costing income statement).

Bu metodun «direkt masraflarla maliyeti hesap etme» olarak isimlendirilmesinin sebebi, bir devre maliyeti olarak kâr ve zarara yükletilmiş olan sabit masraflar aynı seviyede kalırken, stok değerlemesinde sadece direkt malzeme direkt işçilik ve değişken umumî masrafların hesaba katılmasıdır. Böyle bir tablo tetkik edildiğinde, kâra - geçiş noktası ile ilgili prensiplere uygun olduğu görülür. Bu tablo, değişken ve sabit masrafları birbirinden ayırdığı için maliyet - istihsal hacmi ve kâr ilişkileri ile ilgili plânlama kararlarına temel teşkil eder.

Değişken Bütçe (The flexible budget)

Satış tahminleri, bir işletmenin çeşitli fonksiyonları için, izin verilmiş (bütçelenmiş) masraf miktarlarının tayinine temel teşkil eder. Şirket, bütçelenmiş projeksiyonlarla, fiili masrafları mukayese etmek suretiyle, maliyetleri kontrol etmede faydalı ve devamlı bir alete sahip olur. Eğer, ulaşılmış seviyeden farklı satış tahminleri yapılmışsa bütçelenmiş masraflar, hakikî olmayan kriterlere bağlanmış kifayetsiz bir standart ortaya koyacaktır. İşte değişken bütçe, bu eksikliği, maliyet tahsislerini iş hacmine göre değiştirmek

suretiyle bertaraf eder. Değişken bütçede, bütçelenmiş her masraf için, «istihsale bağlı değişken bir oran» ve «masraflar için sabit bir selâhiyet» söz konusudur. Böylece hesap devresinin sonunda, toplam bütçelenmiş masraflar, işin bir ölçüsünü bulmak bakımından, elde edilmiş istihsal hacmini kolaylıkla izah edebilir. Yani değişken bir bütçenin hazırlanması, istihsalin değişen şartları altında faydalanabileceğimiz «bir iş ölçüsü» ile sevk ve idare açısından, istihsal hacmi masraflarının belirli seviyelerinin izahını kapsar.

Bundan dolayıdır ki, kâra - geçiş noktası analizi ile beraber değişken bütçe ve direkt maliyetlerle gelir tablosu, maliyet -istihsal hacmi- kâr ilişkilerinin incelenmesi yönünden kâr-plânlanmasının modern kalıbı içinde birbirlerini tamamlarlar.

TEK MAMUL VE BÜTÜNE AIT KÂRA - GEÇİŞ NOKTASI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Analitik bir alet olarak kâra-geçiş noktalarını hesap eden malî idareci, çeşitli zorluklarla karşılaşacaktır. Örneğin, plânların geliştirilmesinde, iş şartları, teknikler ve birim satış fiyatlarındaki istikrar ile ilgili tahminlerde düzeltmeler yapma durumunda kalabilir. Bundan başka, birden fazla istihsal halinde, diğer bir problem daha ortaya çıkar. Satış nisbetleri veya satış bileşimine ait kısımlardaki değişmeler, para olarak satış hacmi ve satış fiyatları dalgalanmasa bile işletme kârına tesir ederler. Böylece sevk ve idareci, yüksek kâr marjlı bir kalemin satışlarını arttırmak suretiyle kâra-geçiş noktasında bir düşüş (azaltma) meydana getirebilir. Bunu yapabilmek için de mamullere ait kâra-geçiş noktalarını birleştirmeyi lüzumlu bulabilir. Bu durumda, bütüne ait rakkamı tek mamul kâra-geçiş noktaları toplamından hareketle geliştirmeyi bilmek, malî idareci için faydalı olacaktır.

Bu karışık problemin önemli tek bir etüdü Millî Maliyet Muhasebecileri Cemiyeti (NACA) tarafından yapılmıştır. Etüd, tek mamul kâra-geçiş noktaları toplamının, işletmenin bütününe ait olan kâra-geçiş noktasına eşit olmadığı fikrine son vermiştir. NACA'nın bu etüdü maliyet-istihsal hacmi-kâr modellerine dikkate değer katkılarda bulunmuş ve ortaya çıkan eşitliği gösteren aritmetik bir örnek meydana getirmiştir.

Aşağıda üç mamul istihsal eden bir firma ile bu mamullerin hacim - maliyet dağılımı gösterilmiş ve tek mamullere ait kâra-geçiş noktaları ile bütüne ait kâra-geçiş noktası arasındaki ilişki matematik olarak belirtilmiştir.

	Mamuller			Toplamlar
	A	B	C	
Satışlar Toplamı	a	b	c	$a+b+c$
Değişken Masraflar Toplamı	d	e	f	$d+e+f$
Marjinal Gelir Toplamı	$(a-d)$	$(b-e)$	$(c-f)$	$(a+b+c)-(d+e+f)$
Sabit Masraflar Toplamı	g	h	i	$(g+h+i)$

Bu tablodan, her mamulün kâra-geçiş noktası şöyle elde edilebilir:

$$\frac{a.g}{a-d}; \frac{b.h}{b-e}; \frac{c.i}{c-f} \quad (1)$$

Yani, A mamulünün kâra-geçiş noktasını şöyle buluyoruz:

A mamulünün satış tutarını, sabit masraflarıyla çarpıp, marjinal gelirine bölüyoruz.

Bütüne ait kâra-geçiş noktasını ise şöyle elde edebiliriz:

$$\frac{(a+b+c) \cdot (g+h+i)}{(a+b+c) - (d+e+f)} \quad (2)$$

Yani, mamullerin toplam satışlarının, mamullerin toplam sabit masrafları ile çarpımının, toplam mamullere ait marjinal gelire bölünmesi, bize bütüne ait kâra-geçiş noktasını verir. Ve tek mamul kâra-geçiş noktalarının toplamı, bütüne ait kâra-geçiş noktasına eşit olduğu zaman, aşağıdaki denklem elde edilmelidir:

$$\frac{a.g}{a-d} + \frac{b.h}{b-e} + \frac{c.i}{c-f} = \frac{(a+b+c) \cdot (g+h+i)}{(a+b+c) - (d+e+f)} \quad (3)$$

Tablomuzdan hareket ederek, tek mamül satışlarının toplam satışlara oranları, tek mamul kâra-geçiş noktalarının toplam kâra-geçiş noktasına olan oranlarına eşit olduğu zaman, tek mamul kâra-geçiş noktaları toplamının, toplam-geçiş noktasına eşit olacağını da aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

$$\frac{a}{a+b+c} = \frac{\frac{a.g}{a-d}}{\frac{(a+b+c) \cdot (g+h+i)}{(a+b+c) - (d+e+f)}} \quad (4)$$

$$\frac{b}{a+b+c} = \frac{\frac{b.h}{b-e}}{\frac{(a+b+c) \cdot (g+h+i)}{(a+b+c) - (d+e+f)}}$$

$$\frac{c}{a+b+c} = \frac{\frac{c \cdot i}{c-f}}{(a+b+c) \cdot (g+h+i) - (a+b+c) \cdot (d+e+f)}$$

Bu denklemleri toplarsak :

$$\frac{a \cdot g}{a-d} + \frac{b \cdot h}{b-e} + \frac{c \cdot i}{c-f} = \frac{(a+b+c) \cdot (g+h+i)}{(a+b+c) \cdot (g+h+i) - (a+b+c) \cdot (d+e+f)} = 1 \text{ elde edilir,} \quad 4 (*)$$

Buradan da şu denklemi elde ederiz :

$$\frac{a \cdot g}{a-d} + \frac{b \cdot h}{b-e} + \frac{c \cdot i}{c-f} = \frac{(a+b+c) \cdot (g+h+i)}{(a+b+c) \cdot (g+h+i) - (a+b+c) \cdot (d+e+f)} \quad (5)$$

Görüldüğü gibi (3) ve (5) numaralı denklemler birbirine eşittir. Buna göre, bahsettiğimiz şartlar altında bütüne ait kâra-geçiş noktası, tek mamul kâra-geçiş noktaları toplamına eşit olur.

Bu tablonun daha kullanışlı bir şekli

Önceki temel tablo, bütüne ait kâra-geçiş noktasının ne olacağına ışık tutmaktan ziyade, tek mamullerin halen tayin edilmiş şartlarının izahına yararlıdır. Daha anlamlı bir ölçü elde etmek için (4) numaralı denklemi şöyle kısaltabiliriz :

$$\frac{g}{a-d} = \frac{h}{b-e} = \frac{i}{c-f} = \frac{g+h+i}{(a+b+c) - (d+e+f)} = k \text{ («k» sabittir,)} \quad (6)$$

Bu, anlamlı bir ilişkidir. Ve sabit masraflar, marjinal gelire oranlandığı zaman ortaya çıkar.

(*) Kâra - geçiş noktasındaki bütün tek mamül satışlarındaki durum (4) nolu denklemin özel bir durumudur. Ve, sabit masrafların marjinal gelire oranı, bütün mamuller için «1» e eşittir. Örneğin, $g/a-d=1$

Buradaki $\frac{g}{a-d}$, $\frac{h}{b-e}$, $\frac{i}{c-f}$ bütün istihsal için aynı ise fabrikanın

bütününe ait kâra-geçiş noktası, tek mamul kâra-geçiş noktaları toplamına eşit olur.

Böylece diyebiliriz ki, ferdi mamul kâra-geçiş noktalarını tayin etmek için her mamulün marjinal geliri ve sabit maliyetleri bulunmuş olmalıdır. Ayrıca, bu iki faktörün meydana getirdiği oranlar birbirine çok yakın veya eşitse, bütüne ait kâra-geçiş noktası ve tek mamul kâra-geçiş noktaları arasındaki ilişkiyi ölçmede daha kullanışlı ve pratik bir alete sahip oluruz. Buradan şunu da çıkarabiliriz: her mamulün sabit masraflarının marjinal gelire olan oranları denk (özdeş) olduğunda, tek mamul kâra-geçiş noktaları ve tek mamul satışlarının orantılı (nisbî) dağılımı aynı olacaktır. Bu ilişki elde edilmelidir, çünkü sabit bir oran hesaplamasında:

$$\frac{g}{a-d} , \frac{h}{b-e} \text{ veya } \frac{i}{c-f}$$

tek mamul satışlarına (a,b veya c'ye) tatbik edilmiştir. Böylece kâra-geçiş noktalarına varılır. Yani

$$\frac{a \cdot g}{a-d} , \frac{b \cdot h}{b-e} \text{ veya } \frac{c \cdot i}{c-f} \text{ elde edilir.}$$

Bunlar ister istemez, orijinal satış rakamları olarak, aynı orantılı dağılıma sahiptirler.

Bütüne ait rakamın, tek mamul kâra-geçiş noktaları toplamına olan eşitliğinin, değişik şartlar altında da ortaya çıkabileceğini henüz araştırmış değiliz. Bu gaye için, satış ve maliyet dağılımlarının aşağıdaki gibi olduğu ve iki mamul istihsal eden bir firma ile işe başlayalım:

	Mamuller		Toplamlar
	A	B	
Satışlar, Toplamı	a	b	a+b
Değişken Masraflar Toplamı	c	d	c+d
Marjinal Gelir Toplamı	a-c	b-d	(a+b) - (c+d)
Sabit Masraflar Toplamı	e	f	e+f
Kâra-geçiş noktası	a.e	b.f	(a+b) . (e+f)
	a-c	b-d	(a+b) - (c+d)

Bu tabloya göre, bütüne ait kâra-geçiş noktasının ferdî mamul kâra-geçiş noktaları toplamına olan eşitliği şöyle gösterilebilir:

$$\frac{a \cdot e}{a - c} + \frac{b \cdot f}{b - d} = \frac{(a + b) \cdot (e + f)}{(a + b) - (c + d)} = \frac{(a + b) \cdot (e + f)}{(a - c) + (b - d)} \quad (7)$$

Bunu, $(a - c) + (b - d)$ yani her iki mamülün marjinal gelirlerinin toplamı ile çarpar ve sadeleştirirsek, denklem:

$$ae \left[1 + \frac{b - d}{a - c} \right] + bf \left[1 + \frac{a - c}{b - d} \right] = ae + af + be + bf$$

durumuna gelir.

Terimleri toplar ve temizlersek:

$$e \left[\frac{a(b - d)}{a - c} - b \right] + f \left[\frac{b(a - c)}{(b - d)} - a \right] = 0 \text{ olur.}$$

Parantez içini halledersek:

$$e \left[\frac{ab - ad - ab + cb}{a - c} - b \right] + f \left[\frac{ab - bc - ab + ad}{b - d} - a \right] = 0$$

$$e \left[\frac{cb - ad}{a - c} \right] + f \left[\frac{ad - cb}{b - d} \right] = 0$$

Buradan «şart» ortaya çıkar. Ve

$$\left[\frac{e}{a - c} - \frac{f}{b - d} \right] (ad - cb) = 0 \text{ elde edilir.} \quad (8)$$

Bu şart her iki durum için de doğru olacaktır.

Şöyle ki:

$$\frac{e}{a - c} = \frac{f}{b - d} \quad (9a)$$

veya

$$\frac{c}{a} = \frac{d}{b} \quad (9b)$$

Böylece anlatmış olduğumuz bu analiz, bütüne ait kâra-geçiş noktası tek mamul kâra-geçiş noktaları toplamına eşit olduğu zaman, hiç olmazsa şu iki önemli durumun ortaya çıktığını gösterir:

1 — Sabit masrafların marjinal gelire oranı,

$$\frac{e}{a-c} = \frac{f}{b-d} \quad , \quad (9a) \text{ denkleminde gösterildiği gibi}$$

bütün mamuller için sabittir.

2 — Değişken masrafların satışlara oranı,

$$\frac{c}{a} = \frac{d}{b} \quad , \quad (9b) \text{ denkleminde gösterildiği gibi}$$

bütün mamuller için sabittir.

Birinci durum temel tabloda izah edilen orijinal durumun daha kullanışlı bir şeklidir. Bu durum bir evvelki paragrafta izah edilmişti. İkinci durum ise yenidir.

Bütüne ait kâra - geçiş noktasının tek mamul kâra - geçiş noktaları toplamına eşit olacağını, sadece birinci durumda belirtilmiş şartlar altında göstermek, temel tablonun faydasını aşırı derecede sınırlamaktadır. Çünkü, tek mamul satışlarının toplam satışlara oranları, tek mamul kâra-geçiş noktalarının bütüne ait kâra - geçiş noktasına olan oranlarından farklı olabilir. Bunun yanında ise, değişken masrafların satışlara oranı bütün mamuller için sabitse, tek mamul kâra - geçiş noktalarının toplamı, bütüne ait kâra - geçiş noktasına eşit olacaktır.

Bahsetmiş olduğumuz bu iki durum, aynı eşitliği elde edebilen alternatif şartlardan birini ve temel tablonun aritmetik bir izahını, yanyana göstermede yardımcı olabilir.

Aşağıda «temel tablo» için hazırlanan örnek 1 de tek mamul satışları dağılımı % 10, % 50, % 40 ve kâra - geçiş noktası dağılımı da aynıdır. Sabit masrafların marjinal gelire oranı ise % 50 ve her mamul için sabittir. Bunun yanında, örnek 2 de alternatif şartlar tablosunda durum farklıdır. Tek mamul satışları dağılımı % 6,2, % 31,2, % 62,5 ve sabit masrafların marjinal gelire oranı % 75, % 25 ve % 50 dir. Kâra - geçiş noktası dağılımı ise % 10,7, % 17,9 ve % 71,4 dür.

Diğer taraftan örnek 1 de, değişken masrafların satışlara oranı her mamül için aynı değildir. Şöyle ki % 40, % 40 ve % 75. Halbuki örnek 2 de % 60 da sabittir.

Bu değişkenlere rağmen her iki durumda da tek mamül kâra - geçiş noktaları toplamı, bütüne ait kâr - geçiş noktasına eşittir. Ve her iki hesaplama metoduyla elde edilen değer, örnek 2 de \$ 140 iken örnek 1 de \$ 100 dür.

	ÖRNEK 1 (*)				ÖRNEK 2 (**)			
	Temel tablo için (***)				Değişik şartlar için			
	Mamüller				Mamüller			
	A	B	C	Toplamlar	A	B	C	Toplamlar
Satışlar	\$ 20	\$ 100	\$ 80	\$ 200	\$ 20	\$ 100	\$ 200	\$ 320
Değişken masraflar	8	40	60	108	12	60	120	192
Sabit masr.	6	30	10	46	6	10	40	56
Kâra - geçiş noktası	10	50	40	140	100	25	100	140

Böylece, temel tablonun kusurlarını gidermek için, tek mamül ve bütüne ait kâra - geçiş noktaları arasındaki ilişkiyi belirlemede yeni bir metodu teklif etmek istiyoruz:

Sabit masrafların marjinal gelire oranları veya değişken masrafların satışlara olan oranları her mamül için tayin edilmiş bulunan tek mamül kâra - geçiş noktalarının toplamı, bütüne ait kâra - geçiş noktasına eşit olur.

Ortaya çıkacak herhangi bir değişiklik, finans idarecisini, istihsal edilmiş çeşitli mamüllere ait yeni kâra - geçiş noktaları hesaplamaya zorlar. Keza finans idarecisi, plânlama gayeleri bakımından, bütüne ait kâra - geçiş seviyesi tayin etmeyi arzu edebilir. Bu durumda, finans idarecisi, tek mamül rakamları toplamını bütüne ait neticelere eşitlemeyi başaramadığı takdirde zorluklar ortaya çıkacaktır. İşte teklif ettiğimiz alet, bu eşitliğin ortaya çıkacağı şartların bir izahını bulmak suretiyle, bu zorluğu ortadan kaldıracaktır.

ÖZET VE NETİCE

Son yıllardaki büyük gelişme programları, firmaların satış hacimlerin-

$$(*) \frac{e}{a-c} = \frac{f}{c-d} \text{ halinin örneğidir.}$$

$$(**) \frac{c}{a} = \frac{d}{b} \text{ halinin örneğidir.}$$

(***) Bu tablo temel ilişkiyi izah etmede NACA tarafından kullanılmıştır.

de bir artışı mümkün kılmamış, bununla beraber, maliyet sayılarının tekrar gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Bunun yanında şirketler, maliyetlerle ilgili olarak meydana getirilmiş istatistik analizleri dikkatle takip etmeyi ve buna benzer tetkiklerde bulunmayı lüzumlu bulmuşlardır.

Bu gelişmeler, kâr - plânlaması için önemli olan maliyet ve istihsal hacmi ilişkilerine sarfedilen dikkati arttırmıştır. Bu yeni yaklaşım, tam - mamûl maliyetlerinden ziyade, diferansiyel (tefazulî; fark gösteren) maliyetlere önem verir. Bunun yanında yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi kâr - plânlamasının iki önemli aleti vardır. Bunlar; «değişken bütçe» ve «direkt maliyetlerle gelir tablosu» dur. Ayrıca marjinal analiz tekniği de önemli bir kâr - plânlaması aletidir.

Bazı finans idarecileri, kâra - geçiş noktası kavramını hayati bir analiz aleti olarak kabul ederler; şirket işlerini değerlemede ve politika faaliyetlerini tayin etmede oldukça çok kullanırlar. bazıları ise; biraz pratik faydası olan akademik bir alet olarak kabul ederler. Bu tekniğin kullanılması yeni bir eğilimdir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, şirketler, mamul çeşitlenmesine olan temâyülden dolayı farklı mamul ve departmanlar için birkaç kâra-geçiş noktası hesabetmeyi genellikle lüzumlu bulmuşlardır. Bu sebeple bu yazı, genelleştirilmiş tekniklerini kullanmanın önemini belirttiği gibi, aynı zamanda ekonomik başarıda kâr-plânlamasının önemi karşısında, bu faaliyetlere finans araştırmacısı tarafından gereken önemin verilmediğine dikkati çekmiştir.

F O R D

DOĞU TİCARET T. A. Ş.

F O R D

MERCURY - TAUNUS

İSTANBUL DİSTRİBÜTÖRLÜĞÜ

Çırağan Caddesi 20 Beşiktaş - İstanbul

Telefon: 46 34 52

» : 47 10 63

P. K. 159 - Beşiktaş

Telgraf : MELINCOT

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.

Kuruluş : 1946

Sermayesi ve İhtiyatları : 50.000.000 TL.

Yurd İçinde 137 Şube

TASARRUF MEVDUATINDA HARBİYE DE VE FENERBAHÇE'DE
TAM KONFORLU APARTMAN DAİRELERİ VE ZENGİN
PARA İKRAMİYELERİ

GARANTİ BANKASI

ALİŞİ SERBEST, SATIŞI YASAK MAL : DÖVİZ

A. Fuat MENALİ

(Amerikan - Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.
İzmir Şubesi İkinci Müdürü)

10 Ağustos 1970 devalüasyonu üzerinden pek az bir zaman geçmiş olmasına rağmen, serbest piyasada (karaborsa da diyebiliriz) Amerikan doları, resmî değerinin 1 TL. sı kadar üstünde bir fiatla alıcı bulmaktadır. Devalüasyondan önceki fiatı 12,50 - 13,00 TL. sı olan doların, bu kadar kısa bir müddet sonra nasıl olup ta 16,00 TL. dan alıcı bulabildiği hususunda düşünmek gerektir. Zira, bu durumun, Türk parası kıymetinin değeri üzerinde, maddî ve psikolojik yönlerden, olumsuz etkilerde bulunacağı tabiidir. Bizce söz konusu fiyat artışının tek sebebi vardır: Piyasada dolara ihtiyacı olan şahıslar mevcuttur ve bu şahıslar bankaların verdiği fiyatın üstünde bir fiyat vereceklerdir ki doları alabilsinler. Kimdir bu şahıslar: Oto ithali ile uğraşanlar, bedelsiz ithalât imkânlarını ticarî gayelerle kullananlar ve döviz kaçakçılığını meslek edinenler. Bu şahıslar, maliyet fiatlarını artırma pahasına da olsa, döviz temin edebilmek için, resmî rayicin üzerinde bir meblâğ ödemeye mecbur olmaktadır. Şu halde ne olacaktır? Döviz karaborsası hiç bir zaman önlenemeyecek midir?

İlk anda iki ayrı tür tedbir akla geliyor. Birincisi, karaborsadaki döviz arama ihtiyacını zecrî bir kararla ortadan kaldırmak, yani, oto ithalini ve bedelsiz ithalâtı tamamen yasaklamaktır. Bu kararla birlikte döviz karaborsacılarını, bir kaç yıl önce yapıldığı gibi, şiddetle takip etmek de lâzımdır. Bu bir tedbirdir, ancak, sert bir tedbirdir ve normal piyasa düzenine geçme imkânlarını güçleştirir. Diğer bir tedbir, döviz alışı olduğu gibi, döviz satışını da serbest bırakmaktır. Döviz ihtiyacı olanlar, bu dövizleri resmî fiatla bankalardan serbestçe temin edebildikleri takdirde, ayrı bir karaborsa fiyatı doğmasının imkân ve lüzumu kalmayacaktır. Bu tedbirin uygulanması ile meydana gelebilecek mahzurlar, herhalde, döviz satışının yasaklanması sonucunda ortaya çıkan döviz karaborsasının zararlarından büyük olmayacaktır. Bu tedbirin ortaya koyabileceği en önemli problem, özel bankaların kendi döviz imkânları ile (ki bu dövizler turistik menşelidir) piyasanın döviz taleplerini karşılayıp karşılayamayacakları hususudur. Halen sınırlı olduğu tartışmasız kabul edilecek özel bankaların döviz imkânlarını incelemeden ön-

ce, devalüasyon kararından hemen sonra bu bankalara yapılan döviz bozdurma talepleri üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Bankalarımız, devalüasyonu takip eden günlerde, önceden tahmin edemeyecekleri miktarlara ulaşan döviz bozdurma talepleri ile karşılaştılar. Özellikle, Maliye Bakanlığının hiçbir meblâğ sınırlaması olmaksızın, hattâ döviz satanın ismini bildirmekten çekinmesi halinde, isim dahi sormadan döviz bozdurulabileceğini açıklaması üzerine, döviz bozdurma işlemleri iyiden iyiye artmıştır. Gerçekten, bu döviz alımlarında, daha çok, büyük miktarlardaki dövizlerini bozduranların isim vermeden işlem yapılmasını talep ettikleri görülmüştür. Şüphe etmemek gerekir ki, bu dövizler karaborsa menşeli idi ve maliyetleri 12,00 - 13,00 TL. sırasındaki bu dolarları 15.00 TL sına bankalara satmak akıllıca bir davranıştı. Ancak, devalüasyonun yarattığı ilk şaşkınlık günleri geçince bankalara gelen döviz miktarı da eski seviyesine indi. Herhalde, karaborsadaki bütün dövizler bankalarda toplandı, özel elerde döviz kalmadı diyemeyiz. Fakat, elinde döviz bulunduranlar gördüler ki, istedikleri kadar döviz bankalara satabiliyor, kendilerine döviz lâzım olduğu takdirde ise bankalar onlara bir sent dahi vermiyorlar. Ve döviz sahipleri bankalara döviz bozdurma taleplerini durdurdular. Oysa ki, devalüasyonun ilân edildiği günlerde olduğu gibi, bu gün de piyasanın döviz ihtiyacı fazla değildir. Özellikle, oto ithal ve satışının ağır gitmesi döviz ihtiyacını azaltmaktadır. Buna rağmen, ilerideki ihtiyacını düşünmeye mecbur olan döviz karaborsacıları, elinde halihazır ihtiyacının çok üstünde bir döviz stoku bulundurmaktadır. Bu gerçeğin ilham ettiği sonuç şudur: Döviz alışının olduğu gibi, döviz satışının da serbest bırakılması, karaborsadaki ihtiyaç fazlası döviz stoklarının bankalara gelmesine yol açacaktır. Bu suretle bankalar, ihtiyacı olanların döviz taleplerini rahatlıkla karşılayabilecek döviz rezervlerine sahip olacaklardır.

Şu noktayı da dikkate almak gerekir ki, bugün, muhtelif sebeplerle kendisine döviz lâzım olan kimseler, döviz satışı yasaklandığı için bu ihtiyaçlarından vazgeçmemekte, aksine, döviz karaborsasının meydana çıkmasına sebep olmaktadır. Turistik menşeli dövizlerin bankalarca resmî rayiç üzerinden ve serbestçe satılması, döviz karaborsasının doğmasına imkân vermeyecektir. Diğer taraftan, Ortak Pazar'a eşit şartlarla üye olma yolunda ikinci önemli adımını atan memleketimiz, dahilde normal piyasa şartlarının tesisine çalışmalıdır. Normal piyasa şartlarının yaratılmasına giden yol ise, Dış Ticaret Rejimi ve Türk Parasının Kıymetini Koruma mevzuatındaki «yasak» çemberlerinin gerektiği zaman cesaretle birer birer kırılması ile açılacaktır. Bu yolda, döviz alışının olduğu gibi, döviz satışının da serbest bırakılması yerinde bir karar olacaktır.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI BANKA MECLİSİ KARARI

Evvelce, «Banka Kredilerini Tanzim Komitesi Kararları» adı altında Dergimizde yayımlanan kararlar, adı geçen komite, yeni Merkez Bankası kanunu ile ilga edilmiş olduğundan, bu defa «T.C. Merkez Bankası Banka Meclisi Kararları» olarak Dergimizde takip edilecektir. **BANKA**

Karar Tarihi : 7/8/1970
Karar Sayısı : 121/9720

Resmî Gazete Tarihi : 15/10/1970
Resmî Gazete No. : 13640

Mülga Banka Kredilerini Tanzim Komitesince, ittihaz olunup halen yürürlükte bulunan faiz oranlarının, bugünkü para - kredi, konjonktür durumu gözönünde tutularak aşağıda gösterilen şekilde yeniden tespiti hususunda Yüksek Planlama Kurulu kanalıyla Bakanlar Kuruluna teklifte bulunmaya karar verilmiştir.

1 — Ödünç para verme işlerinde alınacak azamî faiz oranı genel olarak % 11,50 yi geçemez.

Ancak, aşağıda işaret olunan kredi nevilerine uygulanabilecek azamî faiz oranları hizalarında gösterilmiştir.

Kredi Nev'i		Uygulanacak azamî faiz oranı
A) Ziraî Kredilerde		
a) Genel olarak		% 10,50
b) Orta ve uzun vâdeli ziraî kredilerde		% 10,50
c) 5389 sayılı Kanun gereğince T.C. Ziraat Bankasının tahvil hasıllarından yaptığı ikrazatta		% 3,00
B) İhracat Finansmanlarında		
a) Genel olarak:		
Kat'î satış, yapılmış ihraç emteasının; bu kat'î satışın yapıldığını tesvik eden belgelerin bankalara tevdi tarihinden başlamak üzere ve bedellerini teşkil eden Türk Liralарının bankalarca tahsiline kadar geçecek müddet içinde yapılacak finansmanlarında		% 10,50
(Ancak, ihraç malı olan tütünün arzettiği özellik dolayısıyla bu madde için ihraç finansmanının başlangıcı, ekici piyasasının açılış tarihi olacaktır).		
b) 261 sayılı Kanuna istinaden çıkarılmış ve çıkarılacak vergi iadesi listelerinde münderiç mamulleri ihraç etmek isteyen sanayicilere Yatırımlar ve İhracatı Geliştirme ve Teş-		

vik Bürosundan (933 S. Kanun Mad. 4 gereğince kurulmuş olan) gerekli belgeyi almak kaydıyla, verilecek ihraca müteveccih hazırlık ve imalât safhası kredilerinde % 10,50

(Bu krediler ihracata müteallik faaliyetlerde kullanılmadığı veya ihracat belgeye uygun şekilde gerçekleştirilmediği takdirde, düşük faiz haddiyle normal faiz haddi arasındaki fark ilgililerden tahsil olunur.)

c) Kısmen veya tamamen reeskont yoluyla, Merkez Bankası kaynağından ve İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına dair Karar gereğince gider vergisi istisnasından faydalanılarak yapılan ihracat finansmanlarında, sadece bu şekilde karşılandığı nispette ve sürece % 9,00

C) *Türkiye Halk Bankasımcı küçük sanat erbabı, esnaf ve esnaf teşekküllerine açılacak kredilerde :* % 10,50

D) *Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından hazırlanan ekli listede yazılı teşviki öngörülen sanayi kollarına verilecek kredilerde* % 10,50

(Bu listede yapılacak değişiklikler, Maliye ve Sanayi Bakanlıkları, Devlet Plânlama Teşkilâtı ve T.C. Merkez Bankasımcı müştereken kararlaştırılarak, adı geçen Bankaca ilân olunur).

2) Kanunen mevduat kabulüne mezun olanların kabul edecekleri bilimum mevduata aşağıdaki hadler üstünde faiz verilemez.

Ancak, Bankalar Kanununun 32 nci maddesine müsteniden Bankalar Birliğinin mütalâası alınarak Bankamızca ittihaz olunacak kararlar hükümleri mahfuzdur.

**Uygulanacak
azami faiz
Oranı**

Mevduat

a) Vâdesiz ve 4 aya kadar vâdeli (4 ay dahil) resmî, ticarî ve bankalararası mevduata Yıllık % 1

b) Vâdesiz ve 4 aya kadar vâdeli (4 ay dahil) tasarruf mevduatına, Yıllık % 3

c) 4 aydan 6 aya kadar (6 ay dahil) vâdeli bilimum mevduat Yıllık % 4

d) 6 aydan bir yıla kadar (1 yıl dahil) vâdeli bilimum mevduata Yıllık % 6

e) Bir yıldan fazla vâdeli bilimum mevduata Yıllık % 9

Mevduat munzam karşılıkları:

a) Vâdesiz ve bir yıla kadar vâdeli mevduata tekabül eden karşılıklarda Yıllık % 4

b) Bir yıldan fazla ((1 yıl dahil) vâdeli mevduata tekabül eden karşılıklarda Yıllık % 6,5

3) Yeni faiz oranlarının yürürlüğe girdiği tarihte, mülga Banka Kredilerini Tanzim Komitesinin 9.7.1960, 15.3.1961, 16.8.1961, 27.12.1961,

13.12.1963, 25.8.1964, 5.12.1968 tarih ve sırasıyla 90, 100, 107, 110, 134, 143, 191, 192 sayılı kararları ile 10.5.1961 tarih ve 103 sayılı kararın 3 üncü maddesi yürürlükten kalkacaktır.

4) Yeni faiz oranları, bu mevzudaki Bankalar Kurulu Kararının yayımı tarihinden itibaren 15 günden aşağı olmamak üzere müteakip ayın başında yürürlüğe girecektir.

Yüzde 7,50 Reeskont Haddi ve yüzde 10,50 Faiz Haddi Uygulanacak

Olan Sanayi Kolları

Sanayi Kolları

Ana sektörler

- Makine İmalât Sanayi :** Dizel ve benzin motorları, tekstil sanayii makineleri, sanayi tipi vantilâtörler ve aspiratörler, kompresörler, sınaî fırınlar, kaldırma ve taşıma makineleri, gıda sanayii makineleri, ısı değiştirme gereçleri, maden ve toprak hazırlama gereçleri, valf ve vanalar, dişli ve dişli kutuları imalâtı, çeşitli makina kalıpları imalâtı, marangoz makineleri, oto yan sanayii, yol inşaat makineleri.
- Kimya Sanayi :** Ziraat ve veteriner mücadele ilaçları, tıbbi, ziraat ve veteriner ilaç aktif maddeleri, gübre.
- Elektrik Makine ve Gereçleri Sanayii :** Elektrik motoru, elektrik jeneratörü, güç transformatörü, alçak ve yüksek gerilim su ve yeraltı kabloları, ayırma gereçleri, disjonktör, seksiyonel ve şalterler.
- Gemi İnşaatı ve Gemi İnşa Sanayii :** Gemi inşaatı ve gemi inşa sanayii.
- Tarım Aletleri ve Makinaları Sanayii :** Traktör dışında kalan diğer tarım alet ve makineleri imalâtı.
- Madencilik, Kömür ve Diğer Madenler Sanayii :** Her türlü maden, kömür ve mermer araştırması, işletilmesi, tasfiyesi ve zenginleştirmesi safhalarının tümünde.
- Maden Eşya Sanayii :** Çelik konstrüksiyon.
- Demir - Çelik ve Demirden Başka Metaller Sanayii :** Demir - Çelik ve demirden başka metallerin izabesi, kaliteli çelik, döküm, dövme, ferro alaşımları.
- Kağıt Sanayii :** Sellüloz ve her türlü ambalajlık kağıt üretimi.
- Orman Ürünleri Sanayii:** Her türlü suni tahta ve fabrikasyon usulü mobilya imali.

Gısa Sanayii	:	Her türlü sebze ve meyve konservesi, meyve suyu konsantresi, et ve mamulleri konservesi, süt ve mamulleri istihali, sebze ve meyva tasnifi, yem ve yem yan sanayii ürünleri.
Deri ve Kösele İşleme Sanayii	:	Pikle ve daha ileri safhada deri işlenmesi. kundura ve deri konfeksiyonu.
Enerji	:	Her cins ikincil enerji tesisleri.
Depolama	:	Modern depolama ve muhafaza tesisleri.
Muhtelif	:	Sanayi keçeleri, maşonları ve ayrıca muhtelif sanayi kollarının kullandığı toz tutma filitreleri, petrol rafinajı.

Karar Tarihi : 8 Eylül 1970
Karar Sayısı : 133/9782

Resmî Gazete Tarihi : 15/10/1970
Resmî Gazete No. : 13640

İdare Merkezinin, orta vadeli kredilere bankalarca uygulanacak faiz oranı hakkındaki 1 Eylül 1970 tarih ve 10 sayılı yazısına dayanan Yönetim Komitesinin 4 Eylül 1970 tarihli 20277 sayılı kararı okundu.

Yapılan görüşmeler sonunda :

7 Ağustos 1970 tarih ve 7/1100 sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan 7 Ağustos 1970 tarih ve 121/9720 sayılı kararın 1 inci maddesinin ilk cümlesine;

«Orta vadeli kredilere uygulanacak azamî faiz oranı % 12 dir.»

Aynı maddenin (B) bölümüne :

«d) Kısmen veya tamamen reeskont yoluyla Merkez Bankası kaynağın-
dan ve «Banka ve Müstakrizlere Faiz Farkı Ödemesi Yapılmasına Dair Karar» ın 5 inci maddesi gereğince gider vergisi istisnasından faydalanılarak yapılan orta vadeli finansmanlarda, sadece bu şekilde karşılandığı nispette ve sürece % 10,50»

şeklinde bir ilâve yapılması ve mezkûr faiz oranının, bu konudaki Bakanlar Kurulu Kararının yayımı tarihinden itibaren 15 günden aşağı olmamak üzere müteakip ayın başında yürürlüğe girmesi uygun görülerek, bu hususta Yüksek Plânlama Kurulu yolu ile Bakanlar Kuruluna teklifte bulunulmasına

Karar verildi.

Türk yollarındaki
motosikletlerin yüzde yetmişi

JAWA

markasını taşır.

MODELLER
JAWA 350
JAWA 250
OS IDEAL 175A
CZ 125
STADION - Yarım bağırlı gövde

HAVADA JET KARADA JAWA

MOL YEDEK PARÇA İTİMALİ SERVİS

ÇELİK MONTAJ

TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

TÜRKİYE VE ORTAŞARKIN EN MODERN MOTOSİKLET FABRİKASI

1-40100-100100-100100 **ÇELİK MOTOR** Ticaret Ltd. Şti. Sirkeli Gaz Anırsu 217. Tel. 27 34.62 22 81 11. Fıngır, Samsat. M. 100

siz de
ev sahibi
olabilirsiniz

tasarruflarınızı
devamlı olarak

t.c. ziraat bankasında
toplamayı
unutmayınız.